the Grihastha Katuka; Sam 1570 the *Vijamatam* om the Lunkamatam, influenced by the Veshadhara a and S. 1572 from the Nagapuriyatapagana under e influence of Upadhyay Parsvachandra (or Pasa-handra); the *matam* called after him. इत्यादि यत्, तपागच्छपट्टावल्यनुवादप्रायमेव लिखितमस्ति।

किञ्चैकादशपल्लवस्य स्वोपज्ञधातुचिन्तामणिटीकायाम्:- नामधातुविशेषविस्तरस्तु श्रीगुणरत्नसूरीन्द्रविरचितक्रियारत्न-समुच्चयग्रन्थादवसातव्यः" इति गुणरत्नसूरीन्द्रस्य नाम निर्दि-ष्टमस्ति।

गुणरत्नसूरीन्द्रस्तु क्रियारत्नसमुच्चयान्ते:—

"काले षड्रसपूर्ववत्सरमिते श्रीविक्रमार्काद्गते" इत्या-दिना वि० सं० १४६६ मितं स्वयमेव नैजं समयं लिखितवान्। तस्मादर्वाचीन एवासौ श्रीहर्षकुलगणिः।

अमुष्य च विनिर्मितः केवलमेक एवायं ग्रन्थोऽस्माभिर्बी-कानेरनगरस्थभाण्डागारे निरायासेन समासादितः; अथ कश्च-नान्योऽपि ग्रन्थ एतद्विरचितोऽस्ति नवेति वक्तुं न शक्यते।

परमार्थतोऽयं कविकल्पद्रुमः कवीनां कल्पद्रुम एव। यद्यपि बोपदेवकृतोऽप्येको ग्रन्थः कविकल्पद्रुमनामाऽस्ति, परन्तु नैता-दृक् रुचिरतामावहति इति निरीक्षकेभ्यः समक्षमेव भविष्यति

एतत्कविकल्पद्रुमस्यैकादशपल्लवाः सन्ति, तेष्वन्तिमपल्लवमात्रस्य स्वोपज्ञधातुचिन्तामणिनाम्नी टीकाऽपि समुपलब्धा किन्तु समाप्तौ "तत्सम्पूर्त्तये संपूर्णेयं कविकल्पद्रुमटीका" इति लेखादनुमीयतेऽवश्यं भविष्यति समस्तग्रन्थस्येयं स्वोपज्ञटीका परञ्च लेखकालस्यवशात् कारणान्तराद् वाऽसमस्तैव लिखित स्यात्। प्रथमेऽनुबन्धफलप्रकाश-नामकपल्लवे तु यत्र श्लोकमध्ये हैमशब्दानुशासनसूत्रनिर्देशोऽस्ति तस्य शिरोभागे सूत्राङ्कस्य विन्यासोऽस्तीति शम्।

श्रीयशोविजयपाठशालाव्यवस्थापकाः

श्रीहर्षकुलगणिविरचितः

कविकल्पद्रुमः ।

महामहोपाध्यायश्री ६ विद्यासागरगणिगुरुभ्यो नमः ।

अर्हं प्रणम्य श्रीसिद्धहेमलक्षणसङ्गताः ।
साभिधेयाः प्रकाश्यन्ते पद्यबन्धेन धातवः ॥ १ ॥

आदौ वक्ष्येऽनुबन्धानां सर्वधातुनिवासिनाम् ।
फलानि, तत्प्रकारः स्यात् सुखोच्चाराय जीववत् ॥२॥

४।४।७१
आकार आदित इतीट्निषेधाय क्तयोर्भवेत् ।
भिन्नवद्वेट्निषेधादिहेतुश्चारम्भभावयोः ॥ ३ ॥

प्रमेदितः प्रभिन्नश्च यथा भिन्नं च भेदितम् ।
४।४।७२
अनेनेति नवा भावारम्भ इत्यत्र कीर्त्तितः ॥ ४ ॥

३।३।२२
इकार इङ्गितः कर्त्तर्यात्मनेपदसूचकः ।
एधतेवदीकारस्तु व्यक्तोभयपदात्मकः ॥ ५ ॥
३।३।९५
ईङ्गितस्सूत्रनिर्दिष्टो यजते यजतीतिवत् ।
४।४।९८
उति स्वरान्नन्दतिवन्नोऽन्त इत्युदितः स्वरात् ॥६॥
४।४।४२
अङ्क्त्वाऽञ्जित्वावदूः क्त्वायामुदितो वेति वेट्फलः
४।२।३५
अचखाददुपान्त्यस्येत्युपान्त्यह्रस्वनाश ऋत् ॥ ७ ॥
३।४।६५
ऋकारोऽदर्शदद्राक्षीद् ऋदिच्छ्वीत्यङ्विकल्पकृत् ।
३।४।६४
लृदिद्द्युतादीत्यङ्सूची लृतपरस्मैपदेऽगमत् ॥ ८ ॥
४।३।४९
न श्व्यादि सिच्येदिद् वृद्धेरभावायाहसीदिव ।
४।४।६९
इडभावः क्तयोरेदित् डीयश्व्यैदीति चित्तवत् ॥ ९
४।२।७०
सूयत्येति क्तयोस्तो न ओदिति स्यात्प्रवाणवत् ।
४।४।३८
धूगौदीत्यशिति स्तादौ वेट् क्षान्ता क्षमितावदौत् ॥१

१।४।५६
एकस्वरादिति स्ताद्यशिति स्यादिडभावकृत् ।
अनुस्वारः प्रवातावत्स्वरेत इति संस्थिताः ॥ ११ ॥

अदादिज्ञापकः कः शित्यत्र न प्रत्ययोऽस्तिवत् ।
३।४।७१
कर्त्तर्यनद्भ्य इत्युक्तेर्यङ्लुवन्ता अदादिवत् ॥ १२ ॥

यादित्युभयतोभाषा करोति कुरुते यथा ।
३।३।९५ ३।३।२२
गीति, ङिति गातेवदिङितेत्यात्मनेपदम् ॥ १३ ॥
३।४।७२
दिवाद्यावेदकश्चोऽत्र दिवादेः श्यः स्यतीतिवत् ।
५।२।९२
ज्ञानेच्छार्चेति ञीति क्तः सत्यर्थे भिन्नरूपवत् ॥१४॥
३।४।७५
स्वादिसूची टकारोऽत्र स्वादेः श्नुः स्याद्धिनोतिवत् ।
३।४।२०
ण्यर्थः स्तनंधयीत्यादौ ट्घेमत्राणञेति टित् ॥ १५ ॥
१।३।८३
ट्वितोऽथुरित्यनेन स्याद्थुर्नदथुवत् ट्विति ।
५।३।८४
ड्विति कृत्रिमवद् ज्ञेयो ड्वितस्त्रिमगिति त्रिमक् ॥ १६ ॥

३।४।१७
णः स्याच्चुरादये तत्र णिच्चुरादिभ्य ईरयन् ।
२।१।५१
स एव इण इत्यादाविण्कुघातौ विशेषकृत् ॥ १७ ॥
३।४।८१
तानुबन्धस्तुदाद्यर्थस्तुदादेः शस्तुदामिवत् ।
३।४।८२
रुधाद्यर्थं पिदत्र श्नो रुधां स्वराद् रुणद्धिवत् ॥ १८ ॥
बवयोरेकता कान्ता दाम् दान इति मिद् भवेत् ।
४।२।१०८
श्नात्यादिष्वऽन्यदासंज्ञानिषेधायेव यच्छति ॥ १९ ॥
३।४।८३
तनादये य उस्तत्र कृगतनादेस्तनोतिवत् ।
३।३।५
दासंज्ञाभावकृद्दः स्याद्वादेत्यवदातवत् ॥ २० ॥
३।४।७९
शित् क्र्यादिज्ञापकोऽत्र श्ना क्र्यादेः क्रीणातिवद्भवेत्
४।३।१०७
षानुबन्धोऽङ्प्रत्ययाय क्षमावत् स्यात्षितोऽङिति ॥२१
३।४।८
व्यञ्जनेत इति प्रोक्ताः कण्ड्वादेर्यगसूयते ।
भ्वादयः शब्विकरणा उत्सर्गेणार्च्छतीतिवत् ॥ २२

ति सद्गुरुवागदेवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लवः प्रथमः ॥२३॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
भावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्ड-
तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थेऽनुबन्धफलप्रकाशो नाम
प्रथमः पल्लवः पल्लवयाम्बभूव ॥

क्वचिदादौ धातुः स्यात् क्वचिदर्थो बन्धसङ्केतरुक्तिः ।
ः पूर्वसमुच्चयनेऽथादिलन्तौ न पूर्वगतौ ॥ १ ॥
अनिट्-परस्मैप्रभृतिः सर्वेषु स्वानुबन्धतः ।
ज्ञेयो विभागो धात्वन्तवर्णोक्तिः पूर्वमेव हि ॥ २ ॥

भू धातुः सत्तायामादन्ताः ष्ठां गतौ निवृत्तायाम् ।
घ्रां गन्धोपादाने ध्मां अभ्यासेऽथ दाम् दाने ॥ ३ ॥
शब्दाभियोगयोर्ध्मा पां पाने गाङ्गताविदन्ताः षट् ।
ष्मिङ् ईषद्धसने स्मादिं गमने श्रिग् तु सेवायाम् ॥ ४ ॥
जि ज्रि परिभूतौ क्षि क्षय ईदन्तौ वयोगतौ डीङ् ।
णींग् प्रापणे ह्युदन्ता दुं द्रुं शुं स्रुं प्रुंङ् च्युंङ् ॥ ५ ॥
ज्युंङ् प्लुंङ् जुंङ् गमने रुंङ् रोषे च ध्रुं स्थिरत्वगत्योः कुंङ् ।
उंङ् गुंङ् घुंङ् ङुंङ् शब्दे सुं प्रसवैश्वर्ययोर्हि ऊदन्तौ ॥६॥
पूङ् पवने मूङ् बन्धे ऽथ ऋदन्ताः धृंग् धारणे भृंग् ।
भरणे डुकृंग् करणे हृंग् हृतौ स्मृं तु चिन्तायाम् ॥ ७ ॥
गृं घृं तु सेचने सृं गमने ऋं प्रापणे च हृं वरणे ।
ध्वृं ह्वृं कौटिल्यार्थावौस्वृ तु शब्दोपतापयुगे ॥ ८ ॥
धृंङ् तु अवध्वंसेऽथो ॠदन्तः प्लवनतरणयोरतॄः स्यात् ।
एदन्ता मेंङ् प्रत्यर्पणे ऽथ देंङ् पालने ट्धें पाने ॥ ९ ॥
ऐदन्ता द्रैं स्वप्ने ध्रैं तृप्तौ निस्वने तु कैं गैं रैं ।
श्रैं ष्ठैं पाके ओवैं पैं शोषे स्त्यैं तु खदने स्यात् ॥ १० ॥

गात्रविनामे म्लैं धैं न्यङ्क्कृतौ संक्षये तु जैं सैं क्षैं ।
ग्लैं हर्षक्षयणे ध्यैं चिन्तायां शोधने दैंव् ॥ ११ ॥
श्यैङ् गमने प्यैङ् वृद्धौ ष्ट्यैं स्त्यैं सङ्घातशब्दयोः ष्णैं तु ।
वेष्टनके त्रैङ् पालन इह कान्ताः फक्क नीचगतौ ॥ १२ ॥
तक हमने शुक गमने ककि लौल्ये बुक्क भाषणे हिक्की ।
अव्यक्तवाचि तकु कृच्छ्रजीवने सेचने शीकृङ् ॥ १३ ॥
द्रेकृङ् ध्रेकृङ् शब्दोत्साहेऽकुङ् लक्षणे शकुङ् रेकृङ् ।
शङ्कार्थौ कुकि वृकि तु ग्रहणार्थौ दर्शने लोकृङ् ॥ १४ ॥
ककुङ् श्वकुङ् त्रकुङ्
श्रकुङ् श्लकुङ् ष्वष्कि वस्कि मस्कि तिकि ।
ढौकृङ् त्रौकृङ् टीकृङ्
स्रेकृङ् सेकृङ् टिकि गतौ स्युः ॥१५॥
श्लोकृङ् सङ्घातार्थे कौटिल्ये वकुङ् मकुङ् भूषायाम् ।
चकि तृप्तिप्रतिघातार्थयोर्द्वियुग्विंशतिः खान्ताः ॥१६॥
शाखृ श्लाखृ व्याप्तौ कक्ख हसे राखृ लाखृ ओखृयुतः ।
द्राखृ ध्राखृ विशोषालमर्थयोरख णख नखश्रित् ॥१७॥

वख मख रख लख मखु रखु
लखु रिखु इख ईखु इखु गतौ गान्ताः ।
वल्ग रगु लगु तगु श्रगु
अगु श्लगु स्वगु वगु मगुश्रित ॥ १८ ॥

उगु इगु रिगु लिगु गमने लगु कम्पे चाथ युगु जुगु वुगुः स्युः।
वर्जन इहाथ घान्ता गग्घ हासे पालने तु दघु ॥ १९ ॥

अघुङ् वघुङ् वेगार्थौ कैतवे च मघुङ् मतः ।
राघृङ् लाघृङ् तु सामर्थ्ये द्राघृङ् कदर्थने च वै ॥२०॥

रघुङ् लघुङ् गतौ श्लाघृङ् कत्थने लघु शोषणे ।
आघ्राणे शिघु चान्तास्तु डुयाचृग्याचनार्थकः ॥ २१ ॥

कुच शब्दे तारे स्यादपनयने लुञ्च अर्च पूजायाम् ।
अञ्चू गतौ च वञ्चू चञ्चू तञ्चू मुचू लञ्चू ॥ २२ ॥

मञ्चू मुञ्चू म्रुञ्चू म्लुचू ग्लुचू गतौ हि षष्ठामि ।
शुच शोके क्रुञ्च गतौ कुञ्च च कौटिल्यतानवयोः॥२३॥

अञ्चूग् गमननिनादाव्यक्तयोः षचि सेचने काचि तु बन्धे।
दीप्तौ च कचुङ् वर्चि तु दीप्तौ श्वचुङ् श्वचि गमार्थौ॥२४॥

पचुङ् व्यक्तीकरणे ष्ठुचि प्रसादेऽथ दर्शने लोचृङ् ।
मचि मुचुङ् कल्कने मचुङ् धारणोच्छ्रायपूजनेषु च वै ॥२५॥
स्तेये ग्लुचू ग्रुचू डुपचींष् पाके व्यक्तवाचि तु शचि स्यात् ।
छान्ता ह्रीछ व्रीडे हुर्च्छा कौटिल्य आछु आयामे ॥२६॥
स्फुर्च्छा स्मुर्च्छा विस्मृत्यर्थौ लछ लाछु लक्षणे म्लेछ ।
अव्यक्तवाचि मुर्छा मोहसमुच्छ्राययोः प्रमादे तु ॥ २७॥
युछ वाछु त्विच्छायां जान्तास्तिजि तु क्षमानिशानयुगे ।
एजृङ् भ्राजि भ्रेजृङ् राजृग् टुभ्राजी दीप्तौ स्युः ॥ २८ ॥
रञ्जीं रागेऽथ भजीं सेवायां स्यादिजुङ् धृजु ध्वजुयुग् ।
ध्वज धृज वज ध्रज ध्रजु षस्ज व्रज युग्गतावज तु ॥२९॥
क्षेपे च टुओस्फूर्जा वज्रनिनादे कुजू खुजू स्तेये ।
खजु गतिवैकल्यार्थे खर्जे स्याद्व्यथनमार्जनयोः ॥ ३० ॥
जज जजु युद्धे लज लजु तर्जे स्याद्भर्त्सनेऽथ लाजयुतः ।
लाजुरपि भर्जने चैजृ कम्पने तुज तु हिंसायाम् ॥ ३१ ॥
तुजु बलने चाव्यक्ते शब्दे गुज कूज गुजुयुतः क्षीज ।
गर्ज गृजु गजु गृजश्रित् मुज मुजु मृज मज निनादार्थाः॥३२॥

गज मदने च व्यथने तु कर्ज मन्थे खज त्यजं हानौ।
ईजि तु गतिकुत्सनयोर्गृजुङ् भृजेङ् भर्जने ऋजि तु॥३३॥
अर्जनगमनस्थानार्जनेषु मर्जार्ज अर्जने स्याताम्।
षञ्जं सञ्ज टान्ताः स्फुट्ट स्फुट विशरणे स्याताम्॥ ३४ ॥
स्फुटि विकसने उट्टि हिंसातिक्रमयोर्गोष्टि लोष्टि सङ्घाते।
घट्टि तु चलने चेष्टि तु चेष्टायां स्टु लुट्टु स्तेये॥ ३५ ॥
जट झट सङ्घाते पिट शब्दे चावरणवर्षयोस्तु कटे।
शट विशरणगमनरुजावसादनेषु ध्वनौ तु विट॥३६॥
वट वेष्टि वेष्टने किट खिट उत्त्रासे प्रमर्दने तु मुट।
तट उच्छ्राये हट तु बाधायां भट भृतौ चिट प्रेष्ये॥३७॥
अट पट इट किट कट कटु कटे गतौ णट नृत्तौ खट तु काङ्क्षे।
षट अवयवे लुट स्याद्विलोटने कुटु तु वैकल्ये॥ ३८ ॥
चुट चुटु अल्पीभावे हट दीप्तौ वटु विभाजने लट तु।
परिभाषणशैशवयोरथ रट परिभाषणे रटृग्॥ ३९॥
प्रणये च शिट षिट ह्यवनादरतौ ठान्तका अठुङ् गमने।
कठुङ् मठुङ् शोकार्थौ बाधायां हेठि एठि द्वौ॥४०॥

परिभाषणे रुठ स्याद्व्यक्तायां वाचि पठ वठ स्थौल्ये ।
मठ मदनिवासयोश्च प्रोक्तः कठ कृच्छ्रजीवनके ॥ ४१ ॥
उठ रुठ लुठ उपघाते अठ रुठु गमनेऽथ हठ बलात्कारे ।
पिठ हिंसासंक्लेशार्थयोः शठ व्याजकरणे च ॥ ४२ ॥
शुठ गमनप्रतिघाते कुठु लुठु आलस्यके च शुठु शोषे ।
मुठुङ् तु पलायने स्याद् वठुङ् भवेदेकचर्यायाम् ॥४३॥
डान्ताम्नुडुङ् प्रमये चडुङ् तु कोपेऽथ शौडृ गर्वार्थः ।
खुडुङ् गतेर्वैकल्ये कडुङ् मदे खडुङ् मन्थार्थः ॥ ४४ ॥
तुडृ तूडृ तोडनार्थे क्रीडृ विहारेऽथ मडु विभूषायाम् ।
अड उद्यमे पुडु स्यात्प्रमर्दने खण्डने च मुडु ॥ ४५ ॥
गडु तु वदनैकदेशे मेडृयुतम्रेडृ लोडृ तथा ।
म्लेडृ भवेदुन्मादे हुडृ हूडृ हृडृ हौडृ गतौ ॥ ४६ ॥
रोडृयुतरौडृ तौडृ त्वनादरे कडु मदे लड विलासे ।
योडृ तु सम्बन्धे विड आक्रोशे कडु कार्कश्ये ॥ ४७ ॥
हुडुङ् पिडुङ् सङ्घाते शडुङ् रुजायां च पडुङ् गमनार्थः ।
शाडृङ् श्लाघायां स्यात् द्राडृङ् ध्राडृङ् विशरणार्थौ ॥४८॥

वाडृङ् आप्लाव्यार्थे तडुङ् भवेत्ताडने मुडुङ् वरणे ।
मुडुङ् इति मार्जनार्थे हेडृङ् होडृङ् अनादरणे ॥ ४९ ॥
हिडुङ् गमने च अडु स्यादभियोगेऽथ चुडु हावकृतौ ।
भडुङ् परिभाषणार्थौ मडुङ् वडुङ् वेष्टने कुडुङ् दाहे ॥५०॥
खोडृ प्रतिघाते ऽथो णान्ता स्याद्वर्णगमनयोः शोणृ ।
घुणि घूर्णि भ्रमणार्थौ पणि तु व्यवहारस्तुत्योः स्यात् ॥५१॥
अण रण वण व्रण भण मण धण त्रण भ्रण कण क्वण ध्वणयुग् ।
ध्रण चण शब्दे पैणृ श्लेषगतिप्रेरणेष्वथो ओणृ ॥ ५२ ॥
अपनयने घिणुङ् घुणुङ् घृणुङ् ग्रहणेऽथ वेणृग् ज्ञाने ।
चिन्तायां वादित्रादाने गमने निशामनेऽपि स्यात् ॥५३॥
श्रोणृ श्लोणृ स्यातां सङ्घाते तान्तकाः कित निवासे ।
जुतृङ् युतृङ् दीप्त्यर्थौ यतैङ् प्रयत्ने चतेग् तु याच्ञायाम् ॥५४॥
संज्ञाने तु चितै स्यात् च्युतृ आसेचनेऽत सततगतौ ।
श्चुतृ श्चुतृ श्च्युतृ क्षरणे जुतृ तु भासने स्यातः ॥ ५५ ॥
अतु बन्धने ऋत घृणागमनस्पर्द्धेषु पञ्चदश थान्ताः ।
कुथु मन्थ मान्थ पुथु लुथु मथु हिंसाबाधयोर्ज्ञेयाः ॥ ५६ ॥

नाथृङ् उपतापाशीर्य्यैश्वर्य्येषु कत्थि तु श्लाघे ।
प्रोथृग् पर्य्याप्तौ स्यात् वेथृङ्युनविथृङ् याच्ञायाम् ॥५७॥
कौटिल्ये ग्रथुङ् स्यात् शैथिल्ये श्रथुङ् मिथृग् मतिवधयोः ।
मेथृग् सङ्गे चार्थो दान्ता ज्ञेयास्त्रिपञ्चाशत् ॥ ५८ ॥

णिदु कुत्सायामथ रद विलेखने नर्द णर्द गर्द रवे ।
अव्यक्तभाषणे णदसंयुक्ता त्रिक्ष्विदा धातुः ॥ ५९ ॥
कर्द तु कुत्सितशब्दे हिंसायां नर्द खर्द दशने स्यात् ।
चदु दीप्त्याह्लादनयोः क्रिदु इति परिदेवने ख्यातः ॥६०॥
क्रदुयुक्क्रदु आमन्त्रणरोदनयोर्विदुः स्मृतोऽवयवे ।
स्कन्दृ गतिशोषणयोर्टुनदु समृद्धौ बद स्थैर्ये ॥ ६१ ॥
खद हिंसायां च गद व्यक्तायां वाचि भक्षणे खादृ ।
अर्द तु गतियाचनयोस्त्रदु चेष्टायामदु तु बन्धे ॥ ६२ ॥

इदु परमैश्वर्य्ये स्यादाप्रवणे स्कुदुङ् पूदि तु क्षरणे ।
प्रोक्ता वदुङ् स्तुत्यभिवादनयोर्भदुङ् सुखशुभयोः ॥६३॥
स्पदुङ् तु किञ्चिच्चलने क्लिदुङ् तु परिदेवने श्विदुङ् श्वैत्ये ।
मदुङ् स्तुतौ प्रमोदे स्वप्ने गमने मदार्थेऽपि ॥ ६४ ॥

ह्रादि तु शब्दे ह्लादैङ् सुखे च गुदि गुर्दि कुर्दि केल्यर्थाः ।
पर्दि तु कुत्सितशब्दे ददि दाने मुदि तु हर्षे स्यात् ॥६५॥
स्वदि ष्वदियुग् ष्वादि तु आस्वादन उर्दि खेलनार्थे स्यात् ।
मानेऽपि हदि तु पुरीषोत्सर्गे याचने तु चेदृग् ॥ ६६ ॥
णेदृग् णिदृग् द्वितयं स्यात्कुत्सासन्निकर्षयोः प्रोक्तम् ।
ओबुन्दृग् आलोचे मेधावधयोर्मिदृग् मेदृग् ॥६७ ॥
धान्ताः षिधू गमार्थे षिधौ तु माङ्गल्यशास्त्रयोरुक्तः ।
ऋधि तु वृद्धौ स्पर्द्धि तु सङ्घर्षे बन्धने तु बाधि ॥ ६८ ॥
गाधृङ् भवेत्प्रतिष्ठालिप्साग्रन्थेषु धारणे तु दधि ।
मेधृग् सङ्गमहिंसामतिषून्दार्थौ शृधृग मृधृग् ॥ ६९ ॥
नाधृङ् नाथृङ्वत् स्याद् बुधृग् बोधे रोटने बाधृङ् ।
शुन्ध तु शुद्धौ नान्ताः पनि स्तुतौ मानि पूजायाम् ॥७०॥
वन षन भक्तौ स्वन वन धन ध्वन स्तन चन स्वनार्थाः स्युः ।
शानी तु तेजने स्याद्दानी अवखण्डने ऽथ खनूग् ॥ ७१ ॥
अवदारणे कनै तु प्रकाशशोभागतिष्वथो पान्ताः ।
रप लप जल्प व्यक्ते वचने जप मानसे च स्यात् ॥७२॥

धूप तप सन्तापे त्रुप तुम्प त्रुम्प तुप तु हिंसायाम् ।
सृप्लृं गतौ चुप स्यान्मन्दायां रक्षणे तु गुपौ ॥ ७३ ॥
तिपृङ् ष्टिपृङ् ष्टेपृङ् क्षरणे तेपृङ् तु कम्पने चोक्तः ।
गुपि गोपनकुत्सनयोर्ग्लेपृङ् दैन्ये च चलने च ॥ ७४ ॥
केपृङ् कपुङ् टुवेपृङ् गेपृङ् चलने त्रपौषि लज्जायाम् ।
मेपृङ् रेपृङ् लेपृङ् गमने चप सान्त्वनेऽथ शपीं ॥ ७५ ॥
आक्रोशेऽथ षप स्यात् समवाये फान्तकास्तुफ त्रुम्फ ।
त्रुफ तुम्फ हिंसने रफ रफु वर्फ गतावथो बान्ताः ॥७६॥
अर्ब रबु कर्ब खर्ब तु गर्बयुतश्चर्ब तर्ब नर्ब रिबु ।
पर्बयुतबर्ब शर्ब तु पर्ब तथा सर्ब गमनार्थाः ॥ ७७ ॥
लुबु तुबु तु अर्दने चबु मुखसंयोगेऽथ कबु समाच्छादे ।
अबुङ् रबुङ् शब्दार्थौ लबुङ् अवस्रंसने च स्यात् ॥७८॥
क्लीबृङ् धार्ष्ट्याभावे क्षीबृङ् तु मदे कबृङ् तु वर्णे स्यात् ।
भान्ताः सृभु षिभु सृभु स्रिभु सर्भ हिंसायाम ॥ ७९ ॥
शीभृङ् चीभृङ् शल्भि श्लाघायां वल्भि भोजनार्थेऽथ ।
डुलभिष् प्राप्त्यर्थे ष्टभुङ् स्कभुङ् ष्टुभूङ् स्तम्भे ॥८०॥

रेभृङ् अभुङ् रभुङ्युग
लभुङ् निनादे गर्भि तु गभस्थे ।
जभुङ् जभिङ् जृभुङ् स्यु-
र्गात्रविनामेऽथ गल्भि धार्ष्ट्ये स्यात् ॥ ८१ ॥
मुग्ते यभं जभ टौ शुम्भ तु वधकथनयोरर्था मान्ताः ।
अम हम्म द्रम गम्लृं मीमृ गतावुपरमे तु यमृ ॥ ८२ ॥
ष्टम षम वैक्लव्यार्थौ स्यमृ निनादे तथाऽम भजने च ।
प्रह्वत्वे तु णमं स्यात् पादन्यासे क्रमृ धातुः ॥ ८३ ॥
प्रोक्ताश्चमृ छमृयुग जमृ झमृश्चिज्जिमृ च निघसार्थाः ।
भामि क्रोधे कान्तौ कमुङ् सहने क्षमौऽप्यथो यान्ताः ॥८४॥
ओप्यायैङ् स्फायैङ्युग वृद्धावृयैङ् तन्तुसन्ताने ।
क्नूयैङ् शब्दोन्दनयोस्तायृङ् सन्तानपालनयोः ॥ ८५ ॥
तयि णयि रक्षणगत्योर्दयि हिंसादहनयोश्च दानेऽपि ।
अयि वयि पयि मयि नयि चयि रयि गमनार्था अथो पूयैङ्८६
दुर्गन्धकविशरणयोः सूक्ष्यैयुताविर्ष्य ईर्ष्य ईर्ष्यार्थौ ।
हय हर्य गतिक्लान्त्योः शुच्यै चुच्यै अभिषवार्थौ ॥ ८७ ॥

मव्य तु बन्धे क्ष्मायैङ् विधूननेऽथो निशामनार्चनयोः ।
चायृग् व्ययी तु गमने यान्ताः स्मर कैतवगतौ स्यात् ॥८८॥
क्मर कौटिल्ये धोर्ऋ तु गतिचातुर्येऽभ्र मभ्र वभ्र गतौ ।
चर भक्षणे च धातुः ष्वोर्ऋ तु गमनप्रतीघाते ॥ ८९ ॥
लान्ताः पञ्चाशत स्युर्दल त्रिफला विशरणे गल स्यादे ।
शूल रुजायां कूल तु वरणे मूल प्रतिष्ठायाम् ॥ ९० ॥
मील श्मील स्मील क्ष्मील निमेषेऽथ णील वर्णार्थः ।
शील समाधौ कील तु बन्धे पील प्रतिष्टम्भे ॥ ९१ ॥
फल निष्पत्तौ तूल तु निष्कर्षे फुल्ल विकसनार्थः स्यात् ।
श्वल्ल श्वल शीघ्रगतौ चुल्ल स्याद् हावकरणार्थः ॥ ९२ ॥
चिल्ल तु शैथिल्ये च स्खल खेलृ केलृ क्वेलृ वेलृ तथा ।
चेलृ चलने च खल सञ्चये च इह पूल सङ्घाते ॥९३॥
पेलृ तिल फेलृ शेलृश्रित च मेलृ वेहलृ सल तिल्ल स्युः ।
पल्ल वेल्ल गमने ऽली भूषणपूर्णनानिषेधेषु ॥ ९४ ॥
वलि वल्लि तु संवरणे शलि चलने चाथ कल्लि मौनार्थे ।
मलि मल्लि धारणार्थौ कलि सङ्ख्याशब्दयोरुक्तः ॥ ९५ ॥

भलि भल्लि तु परिभाषणहिंसादानेष्वथो वकारान्ताः ।
पर्वयुतपूर्व मर्व प्रपूरणे चर्व अदनार्थे ॥ ९६ ॥
कर्वयुतखर्व गर्व तु दर्पार्थो मर्व धवु शव पविश्रित ।
रेवृङ् गमने धावृग् शुद्धौ चाथाधमे गुर्वै ॥ ९७ ॥
उर्वै तुर्वै थुर्वै दुर्वै धुर्वै तथाऽर्व जुर्वैयुग ।
शर्वयुतभर्व कदने मुर्वै मव बन्धने स्यातौ ॥ ९८ ॥
अव रक्षणे प्रवेशे तृप्तौ कान्तौ गतौ क्रियादीप्त्योः ।
अवगमने च प्रीतौ स्वाम्यर्थे याचने श्रवणे ॥ ९९ ॥
हिंसायामिच्छायां वृद्धावालिङ्गने तथाऽवाप्तौ ।
दहने भावे प्रोक्तः ष्ठिवू क्षिवू निरसने स्याताम् ॥१००॥
जीव असुधारणे स्यात् पिवु मिवु निवु सेचनेऽथ पीवाश्रित् ।
मीवयुततीव णीव च नीव स्थौल्ये हिवु दिवुश्रित् ॥१०१॥
जिवु संप्रीणन इवु तु व्याप्तौ चादानसंवरणयोस्तु ।
चीवृङ् तेवृङ् देवृङ् द्वौ स्यातां देवनार्थेऽत्र ॥ १०२ ॥
षेवृङ् सेवृङ् केवृङ् खेवृङ् गेवृङ् तथा च पेवृङ्युग् ।
ग्लेवृङ् प्लेवृङ् म्लेवृङ् स्युः सेवनेऽथ दश शान्ताः ॥१०३॥

कश शब्देऽथो मिश मश रोषार्थे चाथ णिश समाधौ स्यात् ।
दाश्टृग दानेऽथ शश प्लुतिगमने प्रेक्षणे दृशृं ॥१०४॥
दंशं दशने काश्टृङ प्रभासने क्लिशि बाधने षान्ताः ।
भाषि च वचसि व्यक्ते कान्तीकरणे घुषुङ् प्रोक्तः ॥१०५॥
गषृङ् अन्विच्छायामीषि तु दर्शने गतौ वधार्थेऽपि ।
हेषृङ् ग्रेषृङ् वाच्यव्यक्तायां पर्षि तु स्नेहे ॥१०६॥
जेषृङ् णेषृङ् एषृङ् ह्रेषृङ् गमने भये तु भेषृग् स्यात् ।
कष शिष जष झष वष मष मुष रुष रिष यूष जूष शाष चष तु ।
हिंसार्था भूष अलङ्कारेऽथ हृषू अलीकार्थः ॥१०७॥
जिषू विषू मिषू निषू वृषू पृषु तु सेचने ।
मृषू तु सहने चोषृ श्रिषू श्लिषू प्रुषू प्लुषू ॥१०८॥
दाहे घृषू तु संघर्षे वृषू सङ्घातहिंसयोः ।
ईष उञ्छे लूष मूष स्तेये कृषं विलेखने ॥१०९॥
अदने चषी पषी तु स्यात् स्पर्शनबाधयोश्छषी हनने ।
दीप्तौ त्विषीं तथाऽषी स्याद्गत्यादानयोश्च हि झषी तु ॥११०॥
चीवृग्वत् पूष भवेद् वृद्धौ सान्ता असी अषी तुल्ये ।

हस रस तुस हसश्रित राम्ङ् णास्ृङ् निनादार्थाः ॥
भवति शमृ हिंमायां शंमू स्तवने च तसु अलङ्कारे ।
घस्लृं अदनेऽथ हमे हमने स्मृङ् प्रमादार्थः ॥११२॥
पिसृ पेसृ वेसृ गमने णमि कौटिल्ये ग्रमृङ् ग्लसृङ् अदने ।
काम्ृङ् स्वकुत्मायामाङ्पूर्वः शमुङ इच्छायाम ॥११३॥
भासि टुभ्रासि टुभ्लासृङ् दीप्तौ भ्यसि तु साध्वसे ।
स्यात घमुङ करणे स्रंपर्का डयोस्तु लस स्मृतः ॥११४॥
दाम्ृग् दानेऽथ हान्ताः स्युर्दहं भस्मीकृतौ स्मृतः ।
वर्हि वल्हि प्रधानत्वे गर्हि गल्हि तु कुत्सने ॥ ११५ ॥
ग्लाहौङ ग्रहणे द्राहङ् निक्षेपणार्थेऽथ वेहङ् ।
जेहङ् वाहङ् प्रयत्नार्थाः रहु ह्रिहि अहुङ् गतौ ॥११६॥
माहग् मानेऽथ गुहौग् संवरणे सेचने मिहं धातुः ।
ऊहि वितर्के गाहौङ् विलोडने ईहि चेष्टायाम् ॥११७॥
महुङ् बहुङ् दह दहु बृह बृद्धौ बृहृ बृहु स्वनार्थौ च ।
उहृ दुहृ तुहृ अर्दनार्था रह त्यागे ॥ ११८ ॥
अर्ह मह पूजनार्थौ चह शाठ्ये बर्हि बल्हि युग्मं तु ।

परिभाषणे हिंसाच्छादनेष्वथो क्षान्तका एते ॥ ११९ ॥
त्वक्ष त्वचने मूर्च्छ्य लनादरे मक्ष सङ्घाते ।
अक्षौ व्याप्तौ च भवेत्तक्षौ त्वक्षौ तनूकरणे ॥१२०॥
उक्ष तु सेके रक्ष तु रोषेऽथो चुम्बने भवेद् णिक्ष।
स्तृक्षयुततृक्ष तु गमनार्थे पालने रक्ष ॥१२१॥
काक्षुयुतवाक्षु माक्षु तु काङ्क्षायां घोरवासितार्थे च ।
द्राक्षु ध्राक्षु ध्वाक्षु त्रयं भवेद् वृक्षि वरणार्थः ॥१२२॥
धिक्षि धुक्षि क्लेशने संदीपने जीवनेऽपि च ।
दीक्षि मौण्ड्ये व्रतादेशेज्यासूपनयने यमे ॥ १२३ ॥
शिक्षि तु विद्याग्रहणे याच्ञायां भिक्षि दर्शने वीक्षि ।
म्लक्षी अदने दक्षि तु शैघ्र्ये वृद्धाविति इह शतनवकम्।१२४।
षट्त्रिंशदधिकमुक्तं धातूनामिदमथ द्युतादिगणः ।
द्युति दीप्तौ चान्तो रुचि अभिलाषे च त्रयष्टान्ताः ॥१२५॥
घुटि तु परिवर्त्तने रुटि लुटि च प्रतिघात इह दान्ताः ।
ञिमिदाङ् स्नेहार्थे ञिक्ष्विदाङ् ञिष्विदाङ् मोचने च ञीतौ द्वौ ॥
मान्ताः क्षुभि सञ्चलने शुभि दीप्तौ णभि तुभि द्वयं प्रमये ।

स्रंभूङ् विश्वसनार्थे प्रोक्तस्तान्तौ श्विताङ् वर्णे ॥१२७॥
वृतूङ वर्त्तने दान्तः स्यन्दौङ स्रवणार्थकः ।
धान्तौ वृधुङ वृद्धौ स्यात् शृधूङ पायुजे रवे ॥१२८॥
पान्तः कृपौङ सामर्थ्ये वृतादिरथ ठान्तकाः ।
लुठिवल्लुठि शान्तस्तु भ्रंशूङ स्रंसेऽथ सान्तकौ ॥१२९॥
स्रंसूङ् भ्रंसूङ्समो ध्वंसूङ् गतौ चेति त्रिविंशतिः ।
वृत् द्युतादिर्ज्वलादौ तु ज्वल दीप्तौ हि तान्तकः ॥१३०॥
पतॢ स्याद्गमने थान्ता निष्पाकार्थे क्वथ मतः ।
मथे विलोडनार्थेऽथ पथे पत्लृसमार्थकः ॥ १३१ ॥
चान्तः कुच तु कौटिल्ये प्रतिष्टम्भे विलेखने ।
संपर्चनेऽपि दान्तौ द्वौ शद्लं तु शातनार्थकः ॥१३२॥
षद्लं विशरणे गत्यवसादनार्थयोरपि ।
मान्ता भ्रमू तु चलने टुवमूद्गिरणे मतः ॥ १३३ ॥
क्रीडायां तु रमि स्याद्धान्तो बुध अवगमेऽथ लान्ताः स्युः ।
टुल टल वैक्लव्यार्थौ चल कम्पे ष्ठल स्थाने ॥ १३४ ॥
बल तु प्राणनधान्यावरोधयोर्हल विलेखनार्थः स्यात् ।

फल फल शल गत्यर्थाः हुल हिंसासंवरणयोश्च ॥१३५॥
णल गन्धे जल घात्ये कुल संस्त्यानबन्धयोः ।
फुल तु विपुलत्वे शान्तः स्यात् कुशं तु आह्वानरोदनयोः १३६
रान्तः क्षर सञ्चलने हान्तौ पर्हि मर्षणे रुहं जनुषि ।
सान्तः कम गमने वृत् ज्वलादिरेकाधिकं त्रिंशत् ॥१३७॥
अथो यजादिर्देवार्चादानयोः सङ्गतौ यजौ ।
इदन्तः ट्वोश्वि गमने वृद्धावेदन्तकास्त्रयः ॥ १३८ ॥
ह्वेंग् स्पर्द्धारवयोः व्येंग् संवरणे वेंग् तन्तुसन्ताने ।
दान्तो वचसि व्यक्ते वद पान्तो बीजसन्ताने ॥१३९॥
टुवपीं सान्तस्तु वसं निवास इह हान्तको वहीं धातुः ।
स्यात प्रापणे नवेत्यथ घटादिरिह घटिष चेष्टायाम् ॥१४०॥
आदन्तः श्रां पाके ऋदन्तकः स्मृं गतस्तथाऽऽध्याने ।
ऋदन्तौ दॄ तु भये नॄ तु नयेऽथो चतुष्कान्ताः ॥१४१॥
अक कुटिलगतौ ष्टकयुक् स्तक प्रतीघात इह हि तृप्तौ च ।
चक स्वान्तस्तु कस्वे स्याद् हसने टान्ता णट तु नटने ।१४२।
परिभाषणे तु वट भट युग्मं जान्तः क्षजुङ् गतौ दाने ।

डान्ता गड सेचनके लड जिह्वोन्मन्थनार्थः स्यात् ॥१४३॥
हेड इति वेष्टनार्थे णान्ताः कण फणयुतौ रण गतौ स्यात् ।
चण हिंसादाने च शण श्रण दानार्थकौ णान्तः ॥१४४॥
ष्टगे सङ्गे ह्वगे ह्लगे षगे मगे ष्टगे स्थगे ।
आच्छादनेऽग अकवत शङ्कायां तु रगे स्मृतः ॥१४५॥
अथ थान्तास्तु षट् प्रोक्ताः स्नथ क्नथयुत क्लथ ।
क्रथ हिंसार्थको धातुः प्रख्याने प्रथिष स्मृतः ॥१४६॥
व्यथिष भयचलनयोः स्यादथ दान्ताः क्रदुङ् कदुङ् युक्
क्लदुङ् ।
वैक्लव्यार्थाः ष्वदिष स्वदने परिमर्दने म्रदिष ॥१४७॥
ऊर्जने छद् विख्यातो हर्षग्लपनयोर्मदे [षट्पदी] ।
नान्ताः ष्टनयुक् स्नन च ध्वन शब्दे स्वन अवतंस इह चन तु ।
हिंसायां पान्तः क्रपि करुणायां रान्तको ज्वर तु रोगे ॥१४८॥
ञित्वरिष सम्भ्रमार्थे, लान्ताश्चल कम्पने ह्वल ह्मल तु ।
चलनार्थौ ज्वल दीप्तौ च, सान्तकः प्रसिष विस्तारे ॥१४९॥
क्षान्तस्तु दक्षि हिंसागत्योः षष्टिर्घटादिरेकाढ्यः ।

सर्वे भ्वादिगणे स्युः सहस्रमेकं तथाऽष्टपञ्चाशत् ॥१५०॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवो द्वितीयोऽयम् ॥१५१॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन-
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे भ्वादिगणप्रकाशो नाम
द्वितीयः पल्लवः ।

आदावदंक अदनेऽथादन्ताः प्मांक पूर्ववद्धांक ।
गतिगन्धनयोर्दांवक लवने ख्यांक प्रकथनार्थः ॥ १ ॥
लांक आदाने ष्णांक तु शौचेऽथ द्रांक कुत्सितगतौ स्यात् ।

श्रांक पाके रांक दाने भांक् दीप्तौ प्रांक पूरणे मांक् तु ॥२॥
माने पांक तु रक्षण इह यांक प्रापणे ह्यथेदन्ताः ।
इंक स्मरणे इणक गमने इंङक् तु अध्ययने ॥ ३ ॥
ईदन्तौ वींक् खादनकान्तिप्रजनामनेषु गमने च ।
शीङ्क् स्वप्न उदन्ताः षुंक् प्रसवैश्वर्ययोः स्नुक् तु ॥ ४ ॥
प्रस्रवने णुक ष्टुंगक् स्तवने तुंक् वृत्तिपूरणवधेषु ।
टुक्षु रु कुंक निनादे क्ष्णुक तेजन एषु मिश्रणे युक् स्यात् ॥५॥
आच्छादन ऊर्णुगक धुंक् अभिगमे ह्नुङक् तु अपनयने ।
ऊदन्तौ पूङ्क्षौक् प्राणिगर्भमोक्षे गिरि ब्रूगक् ॥ ६ ॥
व्यक्तायामथ चान्तौ वचंक वचने पृचैकि संपर्के ।
जान्ताः पिजुङ्क् पृजुङ् ह्रौ प्राग्वत् शुद्धौ मृजौक् णिजुकिं ।७॥
वृजैकिं वर्जने शब्दाव्यक्तत्वे शिजुकि स्मृतः ।
डान्त ईडिक् स्तुतौ तान्तः सस्तुक् स्वप्नेऽथ दान्तकः ॥८॥
विदक ज्ञाने नान्तो हनंक गतिर्हिंसयोरथो रान्तः ।
ईरिक गतिकम्पनयोः शान्तावीशिक् तु ऐश्वर्ये ॥ ९ ॥
वशक तु कान्तौ षान्तौ द्विषींक अप्रीतिनिर्मितौ सान्ताः ।

षस्क स्वप्नेऽसृक् भुवि आङः शासुकि इच्छायाम् ॥१०॥
कसुकि तु गतिशातनयोराच्छादे वसिक चुम्बने णिसुकि ।
उपवेशनार्थ आसिक् ह्नान्ता आस्वादने तु लिहींक् ॥११॥
लेपे दिहींक धातुः क्षरणे तु दुहींक् उच्यते क्षान्तः ।
चक्षिक् व्यक्ते वचने द्वाषष्टिरमी, अथ ह्वादिः ॥१२॥
हुंक् दानादनयोः स्याद्दीदन्तौ द्वौ त्रिभींक् भये ह्रींक् तु ।
लज्जायामादन्तास्त्यागे त्वोहांक् अथौहांङक् ॥ १३ ॥
गमने मांङक् तु रवे मानेऽपि डुदांगक प्रदाने डुधांगक् ।
स्याद्धारणे च रन्तात्रितयमिदं पोषणे च डुडुभृंगक वै ॥१४॥
पृंक पालनपूरणयोः ऋंक् गतौ जान्तकौ तु णिजृंकी ।
स्यात्पोषशौचयोरथ विजृंकी इह पृथग्भवेत्पान्तः ॥१५॥
विष्लृंकी व्याप्ताविति चतुर्दश ह्वादिरथ रुदादिरयम् ।
दान्तो रुदृंक अश्रुप्रमोचने पान्त ञिष्वपंक इति ॥१६॥
शयनेऽथ नान्तसान्तावन श्वसक प्राणने भवेत्क्षान्तः ।
जक्षक भक्ष्यहसनयोः सान्तौ दीप्तौ चकासृक् स्यात् ॥१७॥
शासृक् अनुशिष्टौ स्यादादन्तो दुर्गतौ दरिद्राक् वै ।

न्तो जागृक् निद्रापगमने रुजाक्षपञ्चकं पूर्णम् ॥ १८ ॥
एवं स्युरदादिगणे सर्वे पञ्चाधिकाशीतिः। [षट्पदी]
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवस्तृतीयोऽयम् ॥१९॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरि-
पट्टप्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्र-
तिष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये
मण्डितपण्डितकुलपं-कुलचरणग-
णिशिष्यहर्षकुलप्रणीते सार्थकहैम-
धातुप्रकटेऽनवद्यपद्यबन्धे कविक-
ल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थे अदादिगण-
प्रकाशो नाम तृतीयः पल्लवः।

वान्ता दिवूच क्रीडायां जयेच्छायां पणौ द्युतौ।
स्तुतौ गतौ च ईदन्ता प्रीङ्च प्रीतावथो गतौ ॥ १ ॥

ईङ्च, पाने तु पीङ्च स्यात ऋदन्तौ जरसि स्मृतौ ।
जूष झूषच् अथ ओदन्ता दों छोंच च्छेदनार्थकौ ॥२॥
अन्तकर्मणि षोंच स्यात् तक्षणे शोंच कान्तकः ।
शकींच मर्षणे चान्तः शुचृगेच पूतितार्थकः ॥ ३ ॥
जान्ता रञ्जींच रागेषु युजिच समाधौ सृजिच विसर्गार्थः ।
डान्तौ व्रीडच व्रीडे तान्तौ वरणे वृतूचि स्यात् ॥ ४ ॥
नृतैच नर्त्तने थान्तौ पूतिभावे कुथच स्मृतः ।
पुथच तु हिंसने दान्ताः खिदिंच दैन्ये पदिच गतौ ॥५॥
विदिच भुवि धान्ताः षट् गुधच तु परिवेष्टने ।
व्यधंच ताडने राधंच वृद्धौ ज्ञाने मतौ बुधिच ॥ ६ ॥
अनोरुधिंच कामार्थः संप्रहारे युधिंच वै ।
नान्ता जनैचि तु प्रादुर्भावेऽथ प्राणनेऽनिच ॥ ७ ॥
मनिच ज्ञानेऽथ पान्ताः स्युः पुष्पच विकसनार्थकः ।
क्षिपंच प्रेरणे दीप्तौ दीपैचि स्याद् शर्पीच तु ॥ ८ ॥
आक्रोशे वैश्वर्ये तपिंच मान्तास्तिम ष्टिम ष्टीमच् ।
तीमच् तथार्द्रभावे रान्ता घूरैङ् ज्वरैचि ॥ ९ ॥

जग्मि, गताविह धूरैङ् गूरैचि, स्तम्भने तु श्रूरैचि ।
तूरैचि तु त्वरायां घूरगद्या हिंसनेऽपि स्युः ॥ १० ॥
वान्ता उतौ पिवृच श्रिवृच गतिशोषयोर्निरसने तु ।
स्यातां ष्ठिवृ क्षिवृच द्वौ शान्तास्तु लिशिच अल्पत्वे ॥११॥
काशिन् दीप्तौ वाशिच् शब्दे तापे क्लिशिच षान्तौ द्वौ ।
इषच गमने क्षमायां मृषीच मान्तास्त्रसैच् भये ॥१२॥
प्युसच दहने क्रसूच तु दीपनकौटिल्ययोः ष्णसूच इति ।
स्यान्निरसने त्रयेऽमी हान्ताः षह षुह च शक्त्यर्थौ ॥१३॥
बन्धे णहींच कथिताः षट्षष्टिरमी अथात्र पुष्यादिः ।
पान्तः पुषंच पुष्टौ चान्तः स्यादुचच समवाये ॥ १४ ॥
दान्तः क्लिदौच आर्द्रभावे ञिमिदाच् स्नेहनार्थः ।
ञिक्ष्विदाच् मोचने चाथ गात्रप्रक्षरणे ष्विदांच् ॥ १५ ॥
धान्ताः सप्त श्रुधंच् शौचे क्रुधंच् कोपे क्षुधंच् तु ।
बुभुक्षायामृधूच् वृद्धौ निष्पत्त्यर्थे षिधुंच् वै ॥१६॥
गृधूच अभिकाङ्क्षायां रधौच पाकहिंसयोः ।
टान्तो लुटच् विलोटेऽथ नव पान्ताः कुपच् कुधि ॥१७॥

गुपच व्याकुलतायां डिपच क्षेपे तृपौच सौहित्ये ।
युप रुप लुपचं विमोहे दृपौच मुदगर्वयोरुदितः ॥ १८ ॥
ष्टूपच तु समुच्छ्राये भान्ता णभ तुभच हिंसने स्याताम्।
गार्द्ध्ये लुभच क्षुभच तु संचलने षट् तु शान्ताः स्युः ॥१९॥
क्लृसच तनुत्वे वृशच तु वरणे भ्रंशू भृशूच अधःपतने ।
कृशच श्लेषेऽथ नशौच अदर्शने षान्तका विभागे तु ॥२०॥
प्युषच दुषंच वैकृत्ये ञितृषच तु तृषि, प्लुषूच दाहार्थे ।
तुष्टौ तुषं हृषच हृष्टौ शुषच शोषे रुषंच रोषे ॥ २१ ॥
आलिङ्गने श्लिषंच स्यात् मान्ताः श्लेषे कुसच जसूच मोक्षे ।
प्युस पुसच विभागार्थौ यसूच प्रयत्ने मसैच परिणामे ॥२२॥
विसच प्रेरणे ऽसूच क्षेपणेऽथ तसू दसूच ।
उपक्षयार्थौ स्तम्भे तु वसूच मुसच खण्डने ॥ २३ ॥
उत्सर्गे तु वुसच मान्ता उपशान्तौ शमू दमूच ।
भ्रमूंच अनवस्थाने क्षमौच सहने स्मृतः ॥ २४ ॥
श्रमूच खेदतपसोः काङ्क्षायां तु तमूच मतः ।
क्लमूच ग्लानौ हि दान्तस्तु मदैच हर्षेऽष्टकं शमाम् ॥२५॥
अक्लमूच सप्तकं चैतत् हान्ता उद्गिरणे ष्णुहौच

जिघांसायां द्रुहौच् प्रीतौ ष्णिहौच् मुहौच् मोहने ॥२६॥
पुष्यादिः सप्तषष्ट्या वृत् स्वादिपूदन्तकं द्वयम् ।
षूङौच प्राणिप्रसवे परितापे तु दूङ्च ॥ २७ ॥
ईदन्ताः स्युर्मीङ्च हिंसायां दीङ्च क्षये रीङ्च ।
श्रवणे लीङ्च श्लेषे डीङ्च गमने ह्यनादरे धीङ्च ॥२८॥
वरणे व्रीङ्च स्यानः सूयत्याद्या नवेत्यथ ।
द्विचत्वारिंशदधिकं शतं सर्वे दिवादयः ॥ २९ ॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवस्तुरीयोऽयम् ॥३०॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन-
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे दिवादिगणप्रकाशो नाम
चतुर्थः पल्लवः ॥

षुंग अभिषवे पूर्वमिदन्ता बन्धनार्थकः ।
षिंगट् चिगट् तु चयने हिंट् वृद्धिगमनार्थयोः ॥ १ ॥
डुमिंगट् प्रक्षेपणे स्यात् शिंगट् तनूकृतौ स्मृतः ।
उदन्तौ श्रवणे श्रुंट दुदुंट उपतापने ॥ २ ॥
ऊदन्तः कम्पने धूगट् ऋदन्ताः पञ्च कृंगट ।
हिंसायां वरणे वृगट् स्तृंगट् आच्छादनार्थकः ॥ ३ ॥
पृंट् प्रीतौ स्मृंट् पालने च गान्तस्तिगट हिंसने ।
कान्तौ शक्लृंट शक्तौ स्यात्तिकट् तिगिव घान्तकौ ॥४॥
ष्टिघिट् आस्कन्दने प्रोक्तः पघट् तिकिव धान्तकाः ।
राधं साधंट संसिद्धौ ऋधूट् वृद्धौ हि पान्तकौ ॥५॥
तृपट प्रीणने व्याप्तौ त्वाप्लृंट अथ भान्तकः ।
दम्भूट् दम्भेऽथ वान्तौ द्वौ कृवुट् करणहिंसयोः॥ ६ ॥
धिवुट् गतावथो शान्तोऽशौटि व्याप्तौ हि पान्तकः ।
प्रागल्भ्ये त्रिधृपाट् एकोनत्रिंशत्स्वादयो मताः ॥ ७ ॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।

कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽत्र पञ्चमकः ॥८॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन-
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे स्वादिगणप्रकाशो नाम
पञ्चमः पल्लवः ॥

तुंदीत व्यथने प्रोक्त इदन्ता रिंत पिंत् गतौ ।
क्षिंत निवासे च धिंत् स्याद्धारणेऽथ ऋदन्तकाः ॥ १ ॥
मृंत प्राणत्यागे व्यायामे पृङ्त धृङ्त तु स्थाने ।
दृङ्त स्यादादरे ऊदन्तः प्रेरणे षूत ॥ २ ॥
ऋदन्तौ कृत स्याद्विक्षेपे गृत निगरणे खान्तः ।

लिखत तु वर्णन्यासे चान्ताः स्युस्त्वचत संवरणे ॥३॥
अर्चत म्रर्चत परिभाषणे ऋचत संस्तुतावथ च्छेदे ।
ओव्रस्चौत छान्ताः षट् उछैछिवासे विछत गमने ॥ ४ ॥
मिछत स्यादुतक्लेशे ज्ञीप्सायां तु प्रछंत् उछुत उञ्छे ।
करणप्रलये मूर्त्ते भावेऽपि ऋछन्मतो जान्ताः ॥ ५ ॥
टुमस्जोंत तु शुद्ध्यर्थो जर्जत्तु परिभाषणे ।
सृजंत तु विसर्गार्थे धातुरुब्जत आर्जवे ॥ ६ ॥
भुजोंत इति कौटिल्ये ऽथो ओलस्जैति ओलजैङ् ।
व्रीडार्थावोविजैति स्यात् साध्वसे कम्पनेऽपि च ॥ ७ ॥
तथा रुजोंत भङ्गार्थः सङ्गे ष्वञ्जित संमतः ।
भ्रस्जोंत् पाकेऽथ डान्ताः स्युः कडत मदे जुडत् गतौ ॥८॥
सुखने पृडत् मृडत द्वौ ग्रान्तौ जर्झत्तु जर्जसम उद्ग्रत ।
उत्सर्ग इह तु णान्ताः पुणत् शुभेऽथो मुणत्प्रतिज्ञाने ॥९॥
शब्दोपकरणयोश्च तु कुणत पृणत्प्रीणने मृणत हनने ।
द्रुणत कुटिलत्वगत्योश्च कुटिलतायां तुणत धातुः ॥१०॥
घूण घूर्णत् भ्रमणार्थावथ तान्तौ ग्रन्थहिंसयोस्तु चृतैत् ।

धान्तो विधत विधाने नान्तौ जन शुनत गमन इह दान्तौ११
अवसादने तु षद्लृंत् णुदंत तु प्रेरणेऽथ पान्तौ द्वौ ।
स्पर्शे छुपंत् क्षिपींत तु णुदंतवन्नत्र तु फान्ताः स्युः ॥१२॥
ऋफ ऋंफत् हिंमायां रिफत युधादानयोश्च कथनेऽपि ।
दृफ दृम्फत उत्क्लेशे गुफ गुम्फत ग्रथनके स्याताम् ॥१३॥
तृफ तृम्फत तृप्त्यर्थौ भान्ताः षट् पूरणे तु उभ उम्भत ।
शुभ शुम्भत शोभार्थौ ग्रन्थे तु दृभैत विमोहने तु लुभत १४
रान्तास्तु कुरत शब्दे विलेखने क्षुरत खुरत तु च्छिदिव ।
संवेष्टने मुरत् स्यात् घुरत्तु भीमार्थशब्दयोः स्फुरत ॥१५॥
स्फुरणेऽग्रगतौ तु पुरत दीप्त्यैश्वर्यार्थयोः सुरत लान्ताः ।
स्फुलत स्फुरवत् हिलत तु हावकृतौ सिल शिलत उञ्छे १६॥
इलत क्षेपणगमनस्वप्नेषु चलत्तु विलसने किलत ।
श्वैत्यक्रीडनयोः स्यात्तिलत स्नेहे चिलत वसने ॥१७॥
विलत वरणे णिलत् स्याद्गहनेऽथ श्लेषणे मिलत्प्रोक्तः ।
भेदन इह बिलत भवेत् शान्तास्तु रुशं रिशंत हिंसायाम् १८
गमने लिशंत विशंत प्रवेशनेऽथो मृशंत आमर्शे ।

अतिसर्जने दिशींत स्पृशंत संस्पर्शे इह षान्ताः ॥ १९ ॥
मिषत स्पर्द्धेऽथ कृषींत् विलेखने स्यात् ऋषैत् गतौ इषत ।
इच्छायां प्रीतिनिषेवणयोस्तु जुषैति अथ हान्ताः ॥ २० ॥
तृहौ तृंहौ स्तृहौ स्तृंहौत् हिंसायामुद्यमे वृहौत् ।
एकादशाधिकमभूच्छतं चान्तौ तु मोक्षणे ॥ २१ ॥
मुच्लृंती क्षरणे तु स्यात् षिचींत् पान्तौ लिपींत तु ।
उपदेहेऽथ लुप्लृंती च्छेदने दान्तकं द्वयम् ॥ २२ ॥
विद्लृंती लाभार्थे परिघातार्थे खिदंत तान्तास्तु ।
छेदे कृतैत शान्तो ऽवयवे तु पिशत मुचादिरष्टौ वृत् ॥२३॥
टान्तः कुटत कौटिल्ये उदन्तानि स्वरे कुङत् ।
पुरीषोत्सर्जने गुंत ध्रुंत् गतिस्थैर्ययोर्मतः ॥ २४ ॥
ऊदन्ताः कुङ्वत् कूङत् णूत स्तवे धूत् विधूनने ।
जान्तः शब्दे गुजत् चान्तौ कुचत् सङ्कोचने स्मृतः ॥२५॥
व्यचत् व्याजीकृतौ टान्तास्त्रुट च्छुट चुटत् छिदि ।
प्रतिघाते घुटत् श्लेषे पुटत विकसने स्फुटत् ॥ २६ ॥
आक्षेपणमर्दनयोर्मुटत तुटत कलिकृतौ तथा ठान्तः ।

पुटसदृशो लुठत स्यादथ डान्ताः कूडत घसनार्थः ॥२७॥
बाल्ये च कुडत कथितो जुटत्तु बन्धेऽथ गुडत रक्षायाम् ।
स्थुड लुड थुडत्तु संवृत्यर्था उत्सर्जने तु वुडत ॥ २८ ॥
तुड तोडने ब्रुडत भ्रुडत् सङ्घाते मज्जने तु दुड हुडत ।
त्रुड णान्तश्चुणत छिदि पान्तः क्षेपे डिपत गन्ताः ॥२९॥
स्फुरत स्फुरणे स्फुलन व्रजे च चुणवत् छुरत् गुरैनि कृतौ ।
ऊनचत्वारिंशत्तु कुटादिर्धूनषष्टिः शतमखिलाः ॥ ३० ॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवः षष्ठः ॥ ३१ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्ड-
तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन-
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि

ग्रन्थे तुदादिगणप्रकाशो नाम
षष्ठः पल्लवः ॥

अथ धान्तौ रुधृंपी आवरणे भासने ञिइन्धैपि ।
चान्ताः पञ्च वृचैप तु वरणे सम्पर्चने तु पृचैप् ॥ १ ॥
विचृंपी पार्थक्ये रिचृंपी स्याद्विरेचने तञ्चूप् ।
सङ्कोचनेऽथ दान्तारिछदृंपी स्याद् द्विधाकरणे ॥ २ ॥
क्षुदृंपी पेषे उच्छृदृंपी तु दीप्तिदेवनयोः ।
ऊतृदृंपी हिंसानादरयोर्दारणे तु भिदृंपी ॥ ३ ॥
ऊंदैप क्लेदन इह खिदिप दैन्ये विचारणे तु विदिप् ।
जान्ता अञ्जौप् व्यक्तिम्रक्षणगमनेष्वथो भञ्जौप् ॥ ४ ॥
आमर्दनेऽथ तञ्जौप् सङ्कोचन ओविजैप् भयचलने ।
अभ्यवहृतिपालनयोर्भुजंप योगे तु युजृंपी ॥ ५ ॥
सान्तो हिंसुप प्रमये हान्तः स्यात्तृहघेऽथ तृहप इति ।
षान्तौ तु चूर्णनार्थे पिष्लृंप विशेषणे तु शिष्लृंप ॥ ६ ॥
तान्तः कृतैप वेष्टन इति षड्विंशतिरभूद् रुधादिगणः ।

प्राद्यः स्वयं परस्मैमुखो विभागोऽनुबन्धफलात् ॥ ७ ॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽत्र सप्तमकः ॥ ८ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरि-
पट्टप्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्र-
तिष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये
मण्डितपण्डितकुलपं-कुलचरणग-
णिशिष्यहर्षकुलप्रणीते सार्थकहेम-
धातुप्रकटेऽनवद्यपद्यबन्धे श्रीकवि-
कल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थे रुधादिगण-
प्रकाशो नाम सप्तमः पल्लवः ।

नान्ताः समे तनूयी विस्तारे याचने वनूयि भवेत् ।
अवबोधने मनूयि क्षणूग् क्षिणूयी तु हिंसार्थौ ॥ १ ॥
दाने मतः षणूयी गमनार्थे संमतः किल ऋणूयी ।

अदनार्थे तु तृणूयी भासि घृणूयी नव तनाद्याः ॥ २ ॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽष्टमकः ॥ ३ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन-
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे तनादिगणप्रकाशो
नामाष्टमः पल्लवः ।

आदावीदन्ताः षट् डुक्रींगश् द्रव्यविनिमये प्रींगश् ।
तृप्त्यभिलाषे श्रींगश् पाके मींगश तु हिंसायाम् ॥१॥
व्रींश् वरणे भ्रींश् भरणे आदन्तो ज्ञांश बाधन इदन्तौ ।

क्षिषश् हिंसायां स्यात् षिगश बन्धेऽथ ऊदन्तौ ॥ २॥
कूगश शब्दे द्रूगश् हिंसायां द्वावुदन्तकौ स्कुंगश् ।
आप्रवणे ऽथो युंगश बन्धे डान्तो मृडश सुखने ॥ ३॥
ठान्तो हेठश् भूतप्रादुर्भावेऽथ दान्तमृदश् क्षोदे ।
थान्ता विलोडने स्यान्मन्थश् ग्रन्थश् तु भवति सन्दर्भार्थः॥
प्रतिहर्षणमोचनयोः श्रन्थश् स्यात् कुन्थंश क्लेशे ।
धान्तौ बन्धे बन्धंश् इह गेपे गुधश शान्तौ द्वौ ॥५॥
बाधे क्लिशीश कथितोऽशश धातुर्भोजने त्रयो भान्ताः ।
णभ तुभश हिंसनार्थौ संचलने क्षुभश सप्त षान्ताः स्युः॥६॥
मुषश स्तेये इषश तु आभीक्ष्ण्ये कुषश निष्कर्षे ।
मुषयुग् प्लुषश स्नेहनसेचनयोः पूरणार्थौ च ॥ ७॥
विषश वियोगे पुषश तु पुष्टौ वान्तस्तु खवश हेठशवत् ।
सान्तौ ध्रसूश उञ्छे ऋदन्तको वृङश सम्भक्तौ ॥ ८ ॥
हान्त उपादानार्थे ग्रहीश ऊदन्तकास्त्रयः पूगश् ।
पवने लूगश् छेदे स्याद् धूगश कम्पनेऽथ ईदन्ताः ॥ ९॥
रीश गमनरोषणयोर्लीश स्यात् श्लेषणे गतौ व्लीश ।

व्लींश तु वरणार्थः स्यादादन्तो ज्यांश हान्यर्थः ॥ १० ॥
ऋदन्ताः कॄ मॄ शॄश् हिंसायां नॄश नये गतौ ।
ऋॄश जॄश् वयोहानौ बॄश् भरणे भॄश भर्जने च भवेत् ॥ ११ ॥
कॄगश् हिंसायां स्यात् वॄगश वरणे विदारणे दॄश ।
पॄश् पालनपूरणयोः स्तॄगश आच्छादने प्रोक्तः ॥ १२ ॥
गॄश् शब्दे वृत् प्वादिर्द्वाविंशत्यैकहीनया ल्वादिः ।
धातुभिरन्ये तेऽष्टत्रिंशत् क्र्यादौ समेऽपि षष्टिः स्युः ॥ १३ ॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लवो नवमः ॥ १४ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्ड-
पण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्य-
हर्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटे-
ऽनवद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमना-

म्नि ग्रन्थे क्र्यादिगणप्रकाशो नाम नवमः पल्लवः ॥

चुरण स्तेय ऋदन्तौ स्त्रवणे घृण-पूरणे तु पृण् कान्ताः ।
नक्कण धक्कण नाशे चुक्कण चक्कण उभौ व्यथने ॥१॥
वल्क श्वल्कण कथने टकुण स्याद्बन्धनेऽर्कण स्तवने ।
हिष्किण किष्किण हनने निष्किण परिमाण इह चान्तौ ॥२॥
पिच्चण तु कुट्टनार्थे विस्तारे पचुण जान्तास्तु ।
ऊर्जण् जीवनबलयोः स्याद्गज मार्जण निनादार्थौ ॥ ३ ॥
तिजण निशाने पूजण पूजायां क्षजुण कृच्छ्रजीवनके।
व्रज वजण गतौ मार्गण संस्कारे रुजण हिंसायाम् ॥ ४ ॥
तुजु पिजुण बले दाने निकेतने हिंसनेऽपि तर्जिण तु ।
तर्जन इह च च्छान्तो म्लेच्छण अव्यक्तगिरि टान्ताः ॥ ५ ॥
तुट खुट चुट्ट छुट्टण स्युः छेदे कुट्टण कुत्सनार्थश्च ।
पुट्टयुत चुट्ट षुट्टण अल्पीभावे विभाजने तु वट्टुण् ॥ ६ ॥
पुट मुटण चूर्णनार्थावट्ट स्मिटण स्मृतावबज्ञायाम् ।

लुण्टण स्तेये न्वोक्तो नटण भ्रंशे स्निटण स्नेहे ॥ ७ ॥
घट्ट स्फिटण प्रमये कीटण स्याद्वर्णने रुटण रोषे ।
घट्टण चलने खट्टण संवरणे स्फुट्टण परिहासे ॥ ८ ॥
त्रुटिण च्छेदे कुटिण भवेदप्रमादेऽथ ठान्तकाः शुठुण् ।
शोषार्थे गुठुण स्याद्वेष्टन इह शुठण आलस्ये ॥ ९ ॥
शठिण श्लाघायां स्यात् शठ श्वठण श्वठुण संस्करणगत्योः ।
डान्ताः पीडण गहने ईडण् स्तवने चडुण कोपे ॥ १० ॥
ओलडुण क्षेपार्थे चुडुण च्छेदेऽथ भडुण कल्याणे ।
परिहासे स्फुडुण भवेदुपसेवायां लडण ख्यातः ॥ ११ ॥
भेदे खड खडुण द्वौ कडुण स्यात्खण्डने च कुडुण इति ।
रक्षार्थे मडुण भवेद्भपायां पिडुण सङ्घाते ॥ १२ ॥
वेष्टनरक्षणयोः स्याद् गुडुण जुडण् प्रेरणे तडण घाते ।
णान्तास्तु चूण तूणण कृणिण संकोचने श्रणण् दाने ॥ १३॥
जुडण इव चूर्ण वर्णण पूणण सङ्घातनेऽथ संपूर्त्तौ ।
तूणिण आशंसायां भ्रूणिण् तान्ताश्चितुण स्मृत्याम् ॥ १४॥
संवेदने चितिण स्यात् मुस्तण पूणणसमस्तथा कूतण ।

संशब्दनेऽथ गमने स्वर्त्तण वै अर्दने वस्तिण् ॥ १५ ॥
पुस्तण बुस्तण तु द्वावनादरेऽप्यादरेऽथ थान्ताः स्युः ।
पथुण गतौ प्रतिहर्षे श्रथण प्रक्षेपणे तु पृथण ॥ १६ ॥
प्रथण प्रख्यानार्थे दान्ताः संचोदने चुदण धातुः ।
छर्दण वमने गुर्दण निकेतने च्छदण संवरणे ॥ १७ ॥
मिदुण स्नेहे धान्ताः संयमने वन्धयुग्वधण, वर्द्धण ।
छेदनपूरणयोः स्याद् हिंसायां बुधुण् अर्दने गन्धिण ॥१८॥
गर्द्धण काङ्क्षे पान्ता डपु डिपु डपि डम्पि डिम्पि डिपिण स्युः।
सङ्घाते छपुण गतौ क्षपुण क्षान्तौ डिपण क्षेपे ॥ १९ ॥
शूर्पण माने ह्रूपण व्यक्तायां वाचि ननु समुच्छ्राये ।
क्षूपण बान्ताः पुर्बण निकेतने छादने तु कुबुण ॥२०॥
डबु डिबुण क्षेपार्थौ सम्बण संबन्धनेऽथ लुबु तुबुण ।
द्वावर्दनेऽथ शुल्बण सर्जनमानद्वये भान्तौ ॥ २१ ॥
डम्भि डिम्भिण सङ्घाते माम्ता आलोचने शामिण् ।
कुस्मिण् कुस्मयने स्यातो वितर्के तु स्यमिण् भवेत् ॥२२॥
यमण परिवेषणेऽथो यान्तो व्ययण क्षयेऽथ रान्ताः स्युः ।

कुट्टुण असत्यवचने भ्रभ्रण् गमनेऽथ गुरिण स्यात् ॥२३॥
उद्योगे यत्रुण स्यात् संकोचे गुप्तभाषणे मन्त्रिण ।
तन्त्रिण कुटुम्बधारण इह लान्ता ललिण ईप्सायाम् ॥२४॥
कल किल पिलण क्षेपेऽथोत्क्षेपे दुलण तुलण उन्माने ।
बुलण निमज्जन इलण प्रेरण इह तलण तु प्रतिष्ठायाम् २५॥
पुलण समुच्छ्राये स्यात्तिलण स्नेहे क्षलण तु शौचार्थः ।
बिलण तु भेदे मूलण रोहण इह पलण रक्षार्थः ॥२६॥
जलण अपवारणार्थे चलण भृतौ वान्त एक इह सान्त्वण ।
सामविधौ शान्ताः स्युर्धूशण कान्तीकृतौ स्पशिण ॥२७॥
ग्रहणश्लेषणयोः स्याद्दंशिण दशनेऽथ षान्तकाः प्युषण ।
उत्सर्गे श्लिषण समाश्लेषे लूषण तु हिंसायाम् ॥ २८ ॥
रुषण तु रोषे सान्ताः पुंसण् अभिमर्दने जस त्रूस ।
पिसण च हिंसार्थाः स्युः पसुण विनाशेऽथ रक्षणे जसुण ॥
भर्त्सिण तु तर्जनार्थे दंसिण दशनेऽपि दर्शने हान्तौ ।
बर्हण जसवत् ष्णिहण स्नेहे क्षान्ताः परिग्रहे पक्षण् ॥२९॥
भक्षण अदने म्रक्षण म्लेच्छे लक्षीण दर्शनाङ्कनयोः ।

यक्षिण पूजायां स्यात् त्र्यशीतिशतमित्यमी गदिताः ॥३१॥
अथ लक्षिणपर्यन्ता अर्थविशेषे स्युरप्वथादन्तः ।
ज्ञाण् मारणादिषु नियोजनेऽप्युदन्तौ तु सहने च्युण ॥३२॥
युणि तु जुगुप्सायामथ ऊदन्तो भूण मिश्रण् ऋदन्तः ।
विज्ञाने गॄणि गचेरकान्ता आस्वादने तु रक लकण् द्वौ ॥
बुक्कण भषणे प्रोक्तौ गान्ता रग लगण रकसमौ लिगुण ।
चित्रीकरणे चान्ताः प्रलम्भने वञ्चिण मुचण तु ॥ ३४ ॥
स्यान्मोचनेऽथ चर्चण अध्ययनेऽञ्चण विशेषणे जान्तौ ।
अर्जण तु प्रतियत्ने भजण तु विश्राणने टान्ताः ॥३५॥
घटण तु सङ्घातार्थे प्रतापने कुटिण चटयुतस्फुटण ।
भेदे हिंसार्थौ इह णान्तस्तु निमीलने कणण ॥ ३६ ॥
तान्तो यतण निकारोपस्कारार्थद्वये निरः शुद्धौ ।
दान्ता विदिण निवासाख्यानार्थे चेतनेऽप्यथो षूदण ॥३७॥
क्षरणेऽप्याङः क्रन्दण सातत्ये ष्वदण भवति आस्वादे ।
आङः सकर्मकोऽयं चुरादिकार्योऽथ मुदण संसर्गे ॥३८॥
शब्दण स्यादुपसर्गाद्भाषाविष्कारयोर्मिदिण तृप्तौ ।

षान्तः शृषण् प्रसहने नान्तः स्तम्भे मनिण् पान्तः ॥३९॥
कृपण अवकल्कनार्थो भान्तः स्याज्जभुण नाशने मान्तः ।
रोगार्थेऽमण रान्तौ पूरण आप्यायनेऽथ चरण ॥ ४० ॥
निःशंसयेऽथ लान्ता विदारणे दलण बलि भलिण षातू ।
आभण्डनेऽथ वान्तौ दिविण् परे कूजनेऽथ दिवण् ॥४१॥
पीडायां शान्तः स्यात् पशण तु बन्धेऽथ षान्तकाः पशवत् ।
पषण अथ शक्तिबन्धे वृषिण विशब्दे भवेद् घुषृण ॥४२॥
आङ्पूर्वः क्रन्देऽमौ पुषण धृतौ भूषणे भवेद्भ्रषण ।
सान्ता ग्रसण ग्रहणे निवारणे त्रमण ताडने तु जसण् ॥
कुत्सिण तु अवक्षेपे लसण तु शिल्पप्रयुञ्जने ख्यातः ।
भूषणवत् नसुण वसण् स्नेहच्छेदावहरणेषु ॥ ४४ ॥
उत्क्षेपे ध्रसण भवेत् हान्तोऽर्हण पूजनेऽथ कान्तौ द्वौ ।
लोकृयुतनर्क घान्तौ रघु लघु चान्तस्तु लोचृ छान्तस्तु ॥
विछ जान्ता अजु तुजु पिजु
लजु लुजु भजु टान्तकाः पट पुटश्रित् ।
लुट घट घटु तान्तः स्याद्वृत थान्तः पुथ अथो दान्तः ॥४५॥

नद धान्तौ वृघ पान्ताः कुप धूप गुप त्रयोऽथ शान्तौ द्वौ ।
दशु कुशु सान्तास्त्रसु पिसु कुसु दसु वान्तस्तु चीव हान्तास्तु।
वर्ह वृहु बन्ह अहु वहु महु मर्वेऽमी णितश्च भासार्थाः ।
क्षान्तौ मोक्षण असने लक्षिण आलोचने हि षण्णवतिः॥
अथ दर्शयाम्यदन्तान् अङ्कण लक्षण इहाङ्गण पदे च ।
अन्वेषणे मृगाण वै मुख दुःखण तत्क्रियायां द्वौ ॥४९॥
श्लेष्कण तु दर्शनार्थेऽघण पापकृतौ रचण पुनर्यत्ने ।
सूचण पैशुन्यार्थे सभाजण प्रीतिसेवनयोः ॥ ५० ॥
भाजण पृथक्कृतौ स्यात्प्रकाशने लज लजुण पुटण सङ्गे ।
कूटण दाहे खोटण क्षेप पट वटण तु ग्रन्थे ॥५१॥
खेटण अदनेऽथ वटुण विभाजने श्वठ शठण वचसि तथ्ये॥
दण्डण दण्डनिपाते तृणण सङ्कोचने ख्यातः ॥ ५२ ॥
वर्णण विस्तृतिवर्णक्रियागुणाख्यासु गणण संख्याने ।
पर्णण तु हरितभावे व्रणण वपुश्चूर्णने भिदि तु कर्णण ॥५३॥
कुण गुण केतण आमन्त्रणे गतौ वा पतण तथा वातण।
सुखसेवनयोश्चार्थणि याञ्चायां कथण वाक्प्रबन्धार्थः॥५४॥

दौर्बल्ये श्रथण भवेच्छेदण द्वैधीकृतौ गदण गर्जे ।
पदाणि गतौ स्याद् दृष्ट्युपसंहारेऽन्धण् स्तनण् गर्जे ॥५५॥
ध्वनण निनादे स्तेनण् चौर्ये ऊनण् तु परिहाणे ।
दौर्बल्ये कृपण भवेत् रूपण् रूपक्रियायां वै ॥ ५६ ॥
क्षप लाभण् प्रेमण इह भामण क्रोधेऽथ सान्त्वने सामण् ।
संग्रामणि संग्रामे गोमण् उपलेपने स्यातः ॥ ५७ ॥
स्तोमण् श्लाघायां स्यात् श्रामण आमन्त्रणे ठयथण ।
वित्तसमुत्सर्गार्थे आक्षेपे स्वरण भेदे तु ॥ ५८ ॥
छिद्रण कर्मसमासौ पारण तीरण च करण ईप्सायाम् ।
क्रीडायां तु कुमारण शैथिल्ये कत्र गात्रण् द्वौ ॥ ५९ ॥
सूत्रण विमोचनार्थे चित्रण् चित्रक्रियाकदाचिद्दृष्ट्योः ।
मूत्रण प्रस्रवणे स्यान्मिश्रण संपर्चनेऽथ दुर्बलतायाम् ॥६०॥
शारण विक्रान्तौ द्वौ शूरण वीरण च सत्रणि तु ।
संदानार्थे स्यातः पल्यूलण लवनपवनार्थः ॥६१॥
उपधारणे तु शीलण् कलण तु संख्यानगमनयोः कालण् ।
वेलण् उपदेशार्थौ स्थूलणि परिबृंहणेऽथ गर्वणि तु ॥६२॥

मानेऽथ विभजनेऽशण् मृषण क्षान्तौ पषण् अनुपसर्गः ।
अन्वेषणे गवेषण् आस्वादस्नेहयोस्तु रसण् ॥६३॥
वासण उपसेवायां निवासण च्छादने रहुण् गमने ।
रहण त्यागे गृहणि ग्रहणेऽथो कल्कने चहण ॥६४॥
विस्मापने तु कुहणि प्रेप्सायां स्पृहण महण पूजायाम् ।
रूक्षण पारुष्ये स्यादिति संपूर्णाश्चतुर्णवतिः ॥६५॥
युजादिरुच्यते जान्तो युजण् संपर्चने मतः ।
ईदन्ता मीण् मतौ प्रीगण् तर्पणे लीण् द्रवीकृतौ ॥६६॥
ऊदन्तः कम्पने धूगण् ऋदन्त आवृतौ वृगण् ।
ॠदन्तो जॄण् वयोहानौ कान्तौ द्वौ चीक शीकण ॥६७॥
आमर्षणार्थो गान्तस्तु मार्गण् अन्वेषणार्थकः ।
चान्ता अर्चिण पूजायां पृचण सम्पर्चनार्थकः ॥६८॥
रिचण् वियोजनार्थे च प्रोक्तो वचण भाषणे ।
जान्तौ वृजैण् वर्जने च शौचालङ्कारयोर्मृजौण् ॥६९॥
ठान्तः कठुण शोकार्थे थान्ताः कथण हिंसने ।
श्रथण् बन्धे च सन्दर्भे श्रन्थ ग्रन्थण दान्तकाः ॥७०॥

छृद्ण् सन्दीपनेऽथार्दिण् हिंसायां भाषणे वदिण् ।
आङः सदण् गतौ प्रोक्तश्छदण् तु अपवारणे ॥७१॥
धान्तः शुन्धिण शुद्धौ नान्तौ द्वौ पूजने तु मानण् स्यात् ।
श्रद्धाऽऽघाते तु तनूण् उपसर्गादेष दैर्घ्यार्थः ॥७२॥
भान्तौ द्भैण भीतौ पान्ता आप्लृण तु लम्भनेऽथ तपिण् ।
दाहे तृपण प्रीणन इह सान्तो हिसुण हिंसायाम् ॥७३॥
षान्ता मृषिण् तितिक्षायां जुषण् तु परितर्कणे ।
स्यादसर्वोपयोगे तु शिषण् अतिशये तु वेः ॥७४॥
धृषण् प्रमहने गन्त ईरण् क्षेपेऽथ हान्तकौ ।
गर्हण् विनिन्दार्थः स्यात् मर्षणे तु षहण मतः ॥७५॥
एवं पूर्णाश्चत्वारिंशद्रूपाधिका युजादिगणसत्त्वे ।
चतुःशती चतुरधिकाः स्युश्चुरादयो बहुलम् ॥७६॥
अदन्ता अप्यनुक्ताः स्युस्तथा भ्वादिगणाष्टके ।
निवेशितास्ते सर्वेऽपि बहुलं स्युश्चुरादयः ॥७७॥
अत्रैकाशीत्युत्तरनवशतसंयुक्सहस्र १९८१ संख्याकाः ।
आर्यागीतिश्लोकैर्नवादिगणधातवो दृब्धाः ॥७८॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लवो दशमः ॥ ७१ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्रभावकप्रति-
ष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहेमधातुप्रकटेऽन-
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे चुरादिगणप्रकाशो नाम
दशमः पल्लवः संपूर्णः ॥

नवादिभ्योऽतिरिक्ता ये सूत्रेष्वेवोपलक्षिताः ।
सुखज्ञानार्थमुच्यन्ते केऽपि ते सौत्रधातवः ॥ १ ॥

सुगमम् । नवरं, सूत्रेष्वेवोपलक्षिता इति । सूत्रेषु लक्षणसूत्रेष्वेव उपलक्षिता दृष्टा न धातुपाठे ॥ १ ॥

कण्डूग् गात्रविनामे महीङ् वृद्ध्यर्थयोर्हृणीङ् रोषे ।
लज्जायामपि, मन्तु तु रोषार्थे वैमनस्येऽपि ॥ २ ॥

कण्डूग् गात्रविनामे । "धातोः कण्ड्वादेर्यक्" ॥३।४।८॥ कण्ड्वादयो द्विधा । धातवो नामानि च । तत्र धातुभ्यो यक्प्रत्ययः । कण्डूयति, कण्डूयते । कर्ये, कण्डूय्यते । अकण्डूयीत् । अकण्डूयिष्ट । अकण्डूयि । कण्डूयाञ्चकार । कण्डूयांचक्रे । कण्डूयिता । "कण्ड्वादेस्तृतीयः" ॥४।१।९॥ इति तृतीयावयवस्य द्वित्वे, कण्डूयियिषति: कण्डूयियिषते । णिगि, कण्डूययति । ङे, अकण्डूयियत् : अत्र "अतः" ॥४।३।८॥ इति विषयेऽप्यल्लोपात् "स्वरस्य-" ॥७।४।११०॥ इति स्थानित्वाभावात् यि इत्यस्य द्वित्वम्; नतु य इत्यस्य । एवमन्यत्रापि । कण्डूयित्वा । कण्डूयिता । कण्डूयितुम् । प्रकण्डूय्य । १ । महीङ् वृद्ध्यर्चयोः । ङकार आत्मनेपदार्थः । महीयते । अमहीयिष्ट । महीययति । अममहीयियत् । महीयिता । २ । हृणीङ् रोषे लज्जायामपि । हृणीयते । 'कथं न पत्या धरणी हृणीयते' । सनि, हृणीयियिषते । णिगि, हृणीययति । ३ । मन्तु तु रोषार्थे वैमनस्येऽपि । मन्तूयति । मन्तूयियिषति । णिगि, मन्तूययति । अद्यतन्यां, अमन्तूयीत् । ४ ॥ २ ॥

असु मानसोपतापे वल्गु तु माधुर्यपूजयोः ख्यातः ।
वेङ्, लाङ्, वेट्, लाट् धौर्त्येऽप्ययमस्त्र पूर्वभावेऽपि ॥ ३ ॥

असु मानसोपतापे । असूयति । अन्ये तु असूञ् दोषाविष्करणे रोषे । असूयते, इत्याहुः । असूयियिषति । आसूयीत् । णिगि, असूययति । ङे, आसूयियत् । ५ । वल्गु तु माधुर्यपूजयोः । वल्गूयति । अद्यतन्यां, अव-

क्ष्मूयीत् । क्ष्मूयांचकार । ६ । वेङ्, लाङ्, वेद्, लाद् धौर्त्येऽस्वप्ने पूर्व-भावेऽपि । आद्ययोर्द्वयोर्ङकार आत्मनेपदार्थः । वेयते । लायते । कण्डू-वेल्लतीयावयवस्य द्वित्वं, वेयियिषते । लायियिषते । अवेयिष्ट । अला-यिष्ट । वेयांचक्रे । लायांचक्रे । ८ । वेद्, वेद्यति । लाद्, लाद्य-ति । १० ॥ ३ ॥

अल्पार्थकुत्सयोर्लिट् लोट् दीप्तौ इरज इरस ईर्ष्यार्थौ ।
भिष्णज उपसेवायां भिषज् चिकित्सार्थ उरस ऐश्वर्ये ॥४॥

अल्पार्थकुत्सयोर्लिट् । लिट्यति । यक्प्रत्ययस्य किन्वान्न गुणः । ११ । लोट् दीप्तौ । लोट्यति । लोट्यिषति । लोटिषिषति । लोट्यिता । लोटिता । "क्यो वा" ॥४।३।८१॥ इति यक्लोपमपि विकल्पेनेच्छन्ति केचित् । १२ । इरज, इरस ईर्ष्यार्थौ । इरज्यति । इरस्यति । १४ । भिष्णज् उपसेवायाम् । भिष्णज्यति: उपसेवते इत्यर्थः । १५ । भिषज् चिकित्सार्थे । भिषज्यति । अयं कुत्सायामित्यन्ये । १६ । उरस ऐश्वर्ये । उरस्यति । उरसिसिषति । १७ ॥ ४ ॥

नन्द समृद्धौ कुषुभ क्षेपे संभूयस प्रभूतार्थे ।
इयसेससौ तु धातू ईर्ष्यायां पुष्प सन्तोषे ॥ ५ ॥

नन्द समृद्धौ । नन्द्यति । नन्दिता । "क्यो वा" ॥४।३।८१॥ इति यक्लोपस्यापि केषांचिन्मते विकल्पत्वात्; नन्द्यिता । १८ । कुषुभ क्षेपे । कुषुभ्यति । "अतः" ॥४।३।४॥ इत्यल्लुक्; कुषुभिषिषति । कुषु-भिता । कुषुभ्यिता । कुषुभ्यांचकार । "क्यो वा" ॥४।३।८१॥ इति

ककोऽपि लोपे, कुसुभांचकार । कुसुभ्यितः । कुसुभितः । कुसुभ्यित्वा । कुसुभित्वा । कुसुंभ्यितुम । कुसुभितुम् । १९ । संभूयस प्रभूतार्थे । संभूयस्यति शस्यम्; वर्षति देवे प्रभूतं भवतीत्यर्थः । असंभूयसीत् । संभूयियसिषति । संभूयस्यित्वा । संभूयसित्वा । २० । इयसेससौ तु धातू ईर्ष्यार्थौ । इयस्यति । इसस्यति । २२ । पुष्प सन्तोषे । पुष्प्यति । २३ ॥ ५ ॥

उषस प्रभातवाच्ये रेषा चित्रेऽथ पर्यसिति प्रसवे ।
वेला समयार्थे स्याच्चरण गतावगद तन्त्रार्थः ॥ ६ ॥

उषस प्रभातवाच्ये; प्रभातार्थे इत्यर्थः । उषस्यति रात्रिः; प्रभाती-भवतीत्यर्थः । रेषा चित्रे । रेषायति; चित्रं करोतीत्यर्थः । २५ । पयसिति प्रसवे । पयस् इति धातुः प्रसवे, उत्पत्तौ । पयस्यति गौः । पयः प्रसूते इत्यर्थः । वेला समयार्थे । वेलायति चैत्रः; कालविलम्बं करोतीत्यर्थः । २७ । चरण गतौ । चरण्यति; गच्छतीत्यर्थः । २८ । अगद तन्त्रार्थः । तन्त्रमौषधं तस्यार्थे । अगद्यति; औषधं करोतीत्यर्थः । २९ ॥ ६ ॥

तिरस तरण प्रसिद्ध्यौ दुवस तु परितापपरिचरणयोः स्यात् ।
कुसुभ क्षेपेऽथैला केला खेला विलासार्थाः ॥ ७ ॥

तिरस तरण प्रसिद्धौ । तिरस तरण एतौ द्वौ प्रसिद्ध्यर्थे । तिरस्यति । तरण्यति; प्रसिद्धो भवतीत्यर्थः । ३१ । दुवस् तु परितापपरिचरणयोः । दुवस्यति । ३२ । कुसुभ क्षेपे । कुसुभ्यति; क्षिपतीत्यर्थः । स्वेच्छाभवां परकर्तृकां निरोधक्रियामनुभवतीत्यर्थं इत्यन्ये । ३३ । एला केला खेला

विलासार्थाः । एलायति, केलायति, खेलायति च; विलसतीत्यर्थः । एलायियिषति । के, ऐलायियत् । एलायांचकार । केलायियिषति । अचेकेलायित् । केलायांचकार । केलायित्वा । प्रकेलाय्य इत्यादि । ३६ ॥ ७ ॥

मेधा आशुग्रहणे मगध तु परिवेष्टने समर युद्धे ।
सुख दुःख तत्क्रियायां विख्यातौ मुरण पुरण गतौ ॥ ८ ॥

मेधा आशुग्रहणे । मेधायति । ३७ । मगध तु परिवेष्टने । मगध्यति । मगध्यिता । मगधकः । ३८ । समर युद्धे । समर्यति; युद्धं करोति । ३९ । सुख दुःख तत्क्रियायाम् । सुख्यति; सुखीभवतीत्यर्थः । ४० । दुःख्यति; दुःखीभवतीत्यर्थः । ४१ । मुरण पुरण गतौ । मुरण्यति । पुरण्यति । ४२ ॥ ८ ॥

भरण तु धारणपोषणयुद्धेष्वथ चुरण चौर्यचेतनयोः ।
इषध शरधारणार्थे तन्तस पम्पस तु दुःखार्थौ ॥ ९ ॥

भरण धारणपोषणयुद्धेषु । भरण्यति । ४४ । चुरण चौर्यचेतनयोः । चुरण्यति । ४५ । इषध शरधारणार्थे । इषध्यति । इषधिता । इषधिधिषति । ४६ । तन्तस पम्पस तु दुःखार्थौ । तन्तस्यति । पम्पस्यति । तन्तसांचकार । पम्पसांचकार । "योऽशिति" ॥४।३।८०॥ इति यलोपः । ४७ ॥ ९ ॥

गद्गद वाक्यस्खलने त्वरार्थकस्तुरण सपर पूजायाम् ।
पञ्चाशदमी कण्ड्वादयः परेऽनर्थका नोक्ताः ॥ १० ॥

गद्गद वाक्यस्खलने । गद्गदयति । गद्गदत् इत्येके । तन्मते गद्-

गायते । ४८ । स्वरार्थकस्तुरण । तुरण्यति; त्वरते इत्यर्थः । सपर पूजायाम् । सपर्यति । "शंसिप्रत्ययात्"॥५।३।१०५॥ इत्यङि; सपर्या । एते पञ्चाशत् कण्ड्वादयो धातव उक्ताः ॥ परेऽन्ये उरण गोधादयः केचित् कण्ड्वादयोऽनर्थका मोक्ताः; अनुक्तार्थत्वाच्च कथिता इत्यर्थः ॥ १० ॥

क्रियावाचित्वमाख्यातुं प्रसिद्धोऽर्थः प्रदर्शितः ।
प्रयोगतोऽनुमन्तव्या अनेकार्था हि धातवः ॥ ११ ॥

अपरसौत्रधातूनन्यथाधातूंश्चातिदिशन्नाह :-

परे स्तम्भादयः सौत्रा गव्याद्या नामधातवः ।
चुलुम्पप्रमुखा वाक्यकरणीया अनेकशः ॥ १२ ॥
लौकिकाः क्ङिमुख्याश्च परोक्ता अपि केचन ।
अनेकार्थाः स्मृतास्तेषां दर्शनं तु निदर्शनम् ॥१३॥ युग्मम् ।

परे स्तम्भादयः सौत्राः । कण्ड्वादिभ्यः परेऽन्ये सौत्रा धातवः स्तम्भादयः । स्तम्भू स्तम्भे । स्तम्भः क्रिया निरोधः । स्तभ्नाति, स्तभ्नोति; "स्तम्भूस्तुम्भूस्कम्भूस्कुम्भूस्कोः श्ना च"॥३।४।७८॥ इति श्नाश्नू । "नोव्यञ्जन-"॥४।२।४५॥ इति नलुक् । ऊदित्त्वात् क्त्वि वेट् । स्तब्ध्वा । स्तम्भित्वा । तन्द्रा आलस्ये । तन्द्राति । तन्द्रालुः । कि ज्ञाने । कयति । उणादौ "अनिपणि-"(उणा-१४०) इति टे दीर्घे च; कीटः । "किशृ-"(उणा-४३४) इति करे, केकरो वक्रदृग् । "तिनिशु-"॥ (उणा-५३७) इति शे निपातनात्, कीशो मर्कटः । प्रवि प्रवने । प्रवयति,

पतयालुरिति बाऽनेन पतण् गतौ वेति चुराद्यदन्तेन चेत्युभाभ्यामपि स्यात् ॥ इत्यादयः सौत्राः ॥

इह वर्णक्रमप्रतिज्ञानेऽपि स्तम्भ्वादयः सौत्रा इति वृद्धोक्तेर्भकारान्तोऽपि स्तम्भू धुरि पेठे । एवं लौकिकेषु क्वचिद्वाक्यकरणीयेषु चुलुम्प आदौ पेठे, तत्राप्ययमेव हेतुर्मन्तव्यः । गव्याद्या नामधातवः । गोशब्दात् क्यन्प्रत्यये गव्य इति । यथा गामिच्छति गव्यति । नावमिच्छति नाव्यति । १ । एवं काम्य २ क्विप् ३ क्यङ् ४ च्व्यर्थक्यङ् ५ क्यङ्ष् ६ कष्टादेः क्यङ् ७ तपसः क्यन ८ णिङ् ९ णिच् १० प्रमत्प्रत्ययान्ताः शब्दा नामधातवो भवन्ति । क्रमेणोदाहरणानि । यथा पुत्रमिच्छति पुत्रकाम्यति । "द्वितीयायाः काम्य"॥३।४।२२॥ इति काम्यप्रत्ययः । १ । गामिच्छति गव्यति "अमाव्ययात् क्यन्-" ॥३।४।२३॥ इति क्यनप्रत्यय इत्युक्तमेव । २ । पुत्र इवाचरति पुत्रति; "कर्तुः क्विप्-"॥३।४।२५॥ इति क्विप् । ३ । हंस इवाचरति हंसायते; "क्यङ्-"॥३।४।२६॥ इति आचारे क्यङ् । ४ । अभृशो भृशो भवति भृशायते; "च्व्यर्थे भृशादेः"॥५।३।१४०॥ इति क्यङ् । ५ । अलोहितो लोहितो भवति लोहितायते, लोहितायति; "डाच् लोहितादिभ्यः-"॥३।४।३०॥ इति क्यङ्ष् । "क्यङ्षो नवा"॥३।३।४३॥ इति विकल्पेनात्मनेपदम् । ६ । कष्टाय क्रमणे, क्रामति प्रवर्तते कष्टायते; "कष्टकक्षकृच्छ्रसत्र-"॥३।४।३१॥ इति क्यङ् । ७ । तपः करोति तपस्यति यती; अत्र व्रतार्थस्तपः शब्दः । तपस्यति शत्रून्; अत्र सन्तापार्थस्तपः शब्दः । ८ । हस्तौ निरस्यति हस्तयते । पादौ निरस्यति पादयते । "अङ्गान्निरसने-"॥३।४।३८॥ इति णिङ् । ९ । मुण्डं करोति

मुण्डयति च्छात्रम्। घटं करोति, घटयति। "णिज् बहुलं नाम्नः-"॥३।४।४२॥ इति णिज्। व्याकरणस्य सूत्रं करोति, व्याकरणं सूत्रयति। प्रत्यये समुत्पन्ने व्याकरणसूत्रयोः संबन्धो निवर्त्तते। सूत्रयतिक्रियासंबन्धात्तु द्वितीयैव, न तु षष्ठी। एवं त्रिलोकीं तिलकयति इत्यादि।१०। एवं दशप्रत्ययान्ताः शब्दा नामधातवो भवन्ति।

नामधातुविशेषविस्तरस्तु श्रीगुणरत्नसूरीन्द्रविरचितक्रियारत्नसमुच्चयग्रन्थादवसातव्यः।

चुलुम्पप्रमुखा धातवो वाक्यकरणीयसंज्ञा भवन्ति। चुलुम्प छेदने। चुलुम्पति। लक्ष्यं यथा–

"नीपानं दोळयन्नेष प्रेङ्खोलयति मे मनः।
पवनो वीजयन्नाशा ममाशामुच्चुलुम्पति"॥१॥

कूच उद्भेदे "नाम्नि पुंसि च"॥५।३।१२१॥ इति णके, कूचिका चित्रकरलेखनी कूचिका च। धटण् बन्धने। निर्धाटयति। णके, धाटकः। णिचोऽनित्यत्वेऽचि धटस्तुला। उल्लुडण् उद्रीकने। अदन्तः। माघे लक्ष्यं यथा। "तावत् खरः प्रखरमुल्लुडयांचकार"। अत्राल्लुकः स्थानित्वादुपान्त्यगुणाभावः। अवधीरण् अवज्ञायाम्। "तत्र धर्ममवधीरय धीर" इति लक्ष्यं नैषधे। उदधुषन् उल्लकम् उच्छ्वसने। आद्यः कुटादिः। उद्धुषत्युल्लकसत्यङ्गमनेन। उद्धुषणमुल्लकसनं रोमाञ्चः। उद्धुषः "कुटादेः-"॥४।३।१७॥ इत्यनटो ङित्वान्न गुणः।११।

क्लविमुख्या धातवो लौकिकसंज्ञा भवन्ति। यथा। क्लवि वैक्लव्ये। विक्लवने। अचि, विक्लवः। लक्ष्यं यथा। "मिलन्त्याशासु जीमूता विक्लवन्ते दिवि ग्रहाः"। विच्छायीभवन्तीत्यर्थः। वीजण् व्यजने। वीजयति।

अवीजयत् । "राजहंसैरवीज्यत" । के अदन्तत्वेन "अतः"॥४।३।८२॥ इत्यल्लुकि समानलोपित्वात् "उपान्त्यस्य-"॥४।२।३५॥ इत्यनेनोपान्त्य-ह्रस्वाभावे; अविवीजत् । विपूर्वस्य इजि कुत्सने चेत्यस्य तु णौ; व्यैजयत्, व्यैज्यत, व्यैजिजत् इत्यादि स्यात् । हीलण निन्दायाम् । हीलयति । के: प्राग्वदुपान्त्यह्रस्वाभावे; अजिहीलत् । क्ते, हीलितः । "णिवेत्ति-"॥५।३।१११॥ इत्यने, हीलना । णिचोऽनित्यत्वे, हीला; "क्टेटः-"॥५।३।१०६॥ इत्यः । अन्दोलण् हिन्दोलण प्रेङ्खोलण् दोलने । दोलनमुत्क्षेपः । अन्दोलयति । के, "स्वरादेर्द्वितीयः"॥४।१।४॥ इति द्वितीयांशस्य द्वित्वे, तत्रापि "न बदनम्-"॥४।१।५॥ इति नस्य द्वित्वनिषेधे, अदन्तत्वात् "उपान्त्यस्य-"॥४।२।३५॥ इति ह्रस्वाभावे च; आन्दुदोलत् । हिन्दोलण् । हिन्दोलयति । के, अजिहिन्दोलत् । प्रेङ्खोलण् । प्रेङ्खोलयति । के, अपिप्रेङ्खोलत् । रूपण् रूक्षणव्याप्त्योः । रूपयति अटन् । रूपयति सुखम् । पृषोदरादित्वादाटरूपकः । के, अरुरूपत् । लक्ष्यं यथा । "करीव सोऽन्तर्गिरिरेणुरूपितः" । इत्यादयो लौकिका ज्ञेयाः । इह च केचित् लौकिका अपि वाक्यकरणीयेपूक्ता दृश्यन्ते वाक्यकरणीयाश्च लौकिकेषु केचिद्दृश्यन्ते; तेनैते लौकिका एते च वाक्यकरणीया इति द्वयो विवेक एतत्संज्ञाऽन्वर्थश्च विशेषसंप्रदायविज्ञोऽभ्यूह्या इति ॥

केचन परमतोक्ता धातवो यथा । स्वचण् बन्धने । यथा । "तडित् स्वचयतीवाशाः" । "आसने रत्नखचिते" । अदन्तत्वेन "अतः"॥४।३।८२॥ इत्यल्लुकः स्थानित्वेन, अत उपान्त्यत्वाभावात् उपान्त्यस्योक्ता वृद्धिर्न । के, अचखचत् । अत्रादन्तत्वात् "अतः"॥४।३।८२॥ इत्यल्लुकि, समानलोपित्वात् "असमानलोप-"॥४।१।६३॥ इति पूर्वस्य सन्वद्भावो

दीर्घश्च न । ओजण् बलेऽसोः । ओजयति । सनि "स्वरादेः-"॥४।१।४॥ इति जेर्द्वित्वे, ओजिजयिषति । के, औजिजत् । ननु अल्लुकः स्थानिवत्त्वाज्ज इति द्वित्वं प्राप्नोति, तत्कथं जेर्द्वित्वम् । उच्यते । "अतः" ॥४।३।८२॥ इति सूत्रस्य वृत्तौ णिविषयेऽल्लुक् स्यादित्यपि व्याख्याऽस्ति; तदाश्रयणेऽल्लुकोऽत्र णौ विषये कृतत्वेन परनिमित्तकत्वाभावात् "स्वरस्य परे-"॥७।४।११०॥ इत्यनेन च परनिमित्तकस्यैव स्वरादेशस्य स्थानित्वविधानान्न स्थानित्वमित्यतो जि इत्येव द्वित्वम् । मा भवानोजिजत्; अत्रादन्तत्वेन समानलोपित्वात् द्वित्वात् पूर्वं प्राप्त उपान्त्यह्रस्वो न । अचि, ओजं विषमसंख्या । उणादौ "अस्"(उणा-९५२) इत्यसि, ओजः । स्फुटण् प्राकट्ये । स्फुटयति । अल्लुकः स्थानित्वाद् गुणो न । तुत्थण् आच्छादने । तुत्थयति । यथा माघे । "पांशुर्दिशां मुखमतुत्थयदुत्थितोऽद्रेः" इति । स्कन्धण् समाहारे । स्कन्धयति । स्फुटं करोति स्फुटयत्यर्थमित्यादिरीत्या स्फुटादिनाम्नो णिजि; स्फुटयति, तुत्थयति, स्कन्धयतीत्यादि रूपसिद्धावपि स्फुटणप्रभृतीनामदन्तेषु पाठ इष्टार्थप्रत्यये सति णिजं विनाऽपि प्रयोगार्थः । अदन्तत्वादेषामनेकस्वरकार्याण्यपि स्युः । तथाहि । णिचो नित्यत्वाभावेऽप्यनेकस्वरादेः "व्यञ्जनादेरेकस्वरात्-"॥३।४।९॥ इति यङ् न स्यात् । ननु कथमेतत् । णिच्सन्नियोग एव चुरादीनामदन्ततेति हि न्यायः । सत्यम् । परं न्यायाः स्थविरयष्टिप्राया इत्यतो णिच्सन्नियोग इत्ययं न्यायोऽत्र नाश्रीयते । तथाऽनेकस्वरत्वात् "धातोरनेकस्वरात्-"॥३।४।४६॥ इति पराश्रया आमि, स्फुटांचकारेत्यादि; शीलार्थे "निन्दहिंस-"॥५।२।६८॥ इति णके, स्फुटक इत्यादि च । अपि च । एवंप्रकाराणां धातूनामतो लुकं बाधित्वाऽनुपान्त्यस्याप्यकारस्यो-

स्वकमतीयेनानोक्णितीति सूत्रेण वृद्धौ, "अर्त्तिरी-"॥४।२।२१॥ इति प्यागमे, स्फुटापयतीत्यादपि स्यात् ।

अनेकार्थाः सर्वे धातवो ज्ञेयाः; तेषामर्थानां दर्शनं प्रकटनं तु निदर्शनं दृष्टान्तमात्रमेवेति ॥१३॥

ज्ञेयाः स्वयं यथादृष्टमत्र न्यूनाधिकं च यत् ।
तुल्यचित्तैः सुधीभिस्तच्छोध्यं मयि कृपालुभिः ॥ १४ ॥
द्वात्रिंशदधिकधातुद्विसहस्रीपत्रपूरितः श्रयताम् ।
कविकल्पतरुर्भूयादेकादशपल्लवः फलदः ॥ १५ ॥

द्वात्रिंशदधिकधातुद्विसहस्री सैव पत्राणि तैः पूरितो भृतः कविकल्पतरुग्रन्थः श्रयतां नराणां फलदो भूयात् । कल्पतरुधर्मत्वात्पत्रत्वारोपः फलदत्वं च युक्तमुक्तम् ॥ १५ ॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽत्र दशमपरः ॥१६॥

सुगमं । किन्तु दशमपर इति । दशमात्परोऽनन्तरो दशमपर एकादश इत्यर्थः ॥ १६ ॥

तत्संपूर्त्तौ च संपूर्णोऽयमेकादशपल्लवी ग्रन्थः ।
कविकल्पद्रुमनामा यथेप्सितफलदः पाठकानाम् ॥

इति तपागच्छाधिपतिश्रीलक्ष्मीसागरसूरिश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठश्रीहेमविमलसूरिशिष्यहर्षकुलप्रणीतायां स्वोपज्ञहैमकविकल्पद्रुमधातुपाठटीकायां धातुचिन्तामणिनाम्न्यां सौत्रधातुप्रकाशोनामैकादशः पल्लवः संपूर्णः ।

॥ तत्संपूर्तये संपूर्णेयं कविकल्पद्रुमटीका ॥